

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการกำไร อายุของบริษัท และระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชีกับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ทำให้สามารถจำแนกและประมวลความรู้ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมออกเป็น 4 ส่วนหลัก ๆ ดังนี้

- 2.1 รายงานของผู้สอบบัญชี
- 2.2 การดำเนินงานต่อเนื่อง
- 2.3 แนวคิดและทฤษฎี
 - 2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกำไร (Earnings management)
 - 2.3.2 แนวคิดการบัญชีเกี่ยวกับรายการคงค้าง (Accrual accounting)
 - 2.3.3 แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีตัวแทน (Agency theory)
 - 2.3.4 การประเมินความเสี่ยงในการสอบบัญชี
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
 - 2.4.1 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเห็นของผู้สอบบัญชี (Auditor's opinion)
 - 2.4.2 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการกำไรของบริษัทผ่านรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับการดุลยพินิจของผู้บริหาร (Discretionary accruals)
 - 2.4.3 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับตัวแบบสมการในการวัดรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับการดุลยพินิจของผู้บริหาร (Discretionary accruals)
 - 2.4.4 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับรายงานของผู้สอบบัญชีกับอายุของบริษัท
 - 2.4.5 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับรายงานของผู้สอบบัญชีกับระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชี
 - 2.4.6 อัตราส่วนทางการเงิน (Financial ratios)

2.1 รายงานของผู้สอบบัญชี

มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 700 เรื่อง รายงานของผู้สอบบัญชีต่องบการเงิน ได้กล่าวถึง รายงานของผู้สอบบัญชีไว้ว่าผู้สอบบัญชีควรสอบทานและประเมินข้อสรุปจากหลักฐานการสอบบัญชีที่ได้มาเพื่อเป็นเกณฑ์ในการแสดงความเห็นต่องบการเงินซึ่งการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีควรเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจนต่องบการเงินโดยรวม ความเห็นดังกล่าวสามารถแสดงไว้ในรายงานของผู้สอบบัญชี ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะจัดประเภทรายงานของผู้สอบบัญชีออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. รายงานของผู้สอบบัญชีแบบอย่างไม่มีเงื่อนไข
2. รายงานของผู้สอบบัญชีแบบที่เปลี่ยนแปลงไป

2.1.1 รายงานของผู้สอบบัญชีแบบอย่างไม่มีเงื่อนไข

ผู้สอบบัญชีจะแสดงความเห็น "อย่างไม่มีเงื่อนไข" เมื่อผู้สอบบัญชีสรุปว่างบการเงินถูกต้องตามที่ควรในสาระสำคัญตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป และตามแม่บทการบัญชีในการรายงานทางการเงิน (สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 700, ย่อหน้าที่ 27)

2.1.2 รายงานของผู้สอบบัญชีแบบที่เปลี่ยนแปลงไป

รายงานของผู้สอบบัญชีจะต้องเปลี่ยนแปลงไปในสถานการณ์ดังต่อไปนี้ (สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 700, 2544, ย่อหน้าที่ 29 - 39)

2.1.2.1 ข้อมูลและเหตุการณ์ซึ่งไม่กระทบต่อความเห็นของผู้สอบบัญชี

ในบางกรณีผู้สอบบัญชีอาจเปลี่ยนแปลงรายงานของผู้สอบบัญชี โดยเพิ่มวรรคอธิบายเพื่อเน้นข้อมูลและเหตุการณ์ใด ๆ วรรคที่เพิ่มขึ้นนี้ ควรอ้างถึงหมายเหตุประกอบงบการเงินซึ่งขยายความข้อมูลและเหตุการณ์อย่างละเอียด การเพิ่มวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์ดังกล่าวไม่กระทบความเห็นอย่างไม่มีเงื่อนไขของผู้สอบบัญชี วรรคดังกล่าวควรแสดงต่อท้ายวรรคความเห็นและควรเน้นว่าความเห็นของผู้สอบบัญชียังเป็นความเห็นอย่างไม่มีเงื่อนไข ผู้สอบบัญชีควรเปลี่ยนแปลงรายงานของผู้สอบบัญชีโดยเพิ่มวรรคอธิบาย เพื่อเน้นถึงข้อมูลและเหตุการณ์ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับปัญหาต่อการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องของกิจการ หรือหากมีความไม่แน่นอน

ที่มีสาระสำคัญ (นอกเหนือจากปัญหาในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการ) ผลของความไม่แน่นอนดังกล่าวขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ในอนาคตซึ่งอาจกระทบต่องบการเงิน

2.1.2.2 ข้อมูลและเหตุการณ์ซึ่งกระทบต่อความเห็นของผู้สอบบัญชี

บางกรณีผู้สอบบัญชีอาจต้องแสดงความเห็นอย่างมีเงื่อนไข หรือไม่แสดงความเห็น หรือการแสดงความเห็นว่างบการเงินไม่ถูกต้อง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ รวมถึงความมีสาระสำคัญของรายการที่เกิดขึ้นดังนี้

2.1.2.2.1 การแสดงความเห็นอย่างมีเงื่อนไข ควรใช้เมื่อผู้สอบบัญชีสรุปว่าไม่สามารถแสดงความเห็นอย่างไม่มีเงื่อนไขได้ แต่ผลกระทบของความขัดแย้งกับผู้บริหารหรือการถูกจำกัดขอบเขตแต่ไม่ถึงกับมีสาระสำคัญจนถึงกับต้องแสดงความเห็นว่างบการเงินไม่ถูกต้องหรือไม่แสดงความเห็น การแสดงความเห็นอย่างมีเงื่อนไขควรใช้ข้อความ "ยกเว้น" สำหรับผลกระทบของเหตุการณ์ที่ทำให้ต้องมีเงื่อนไข

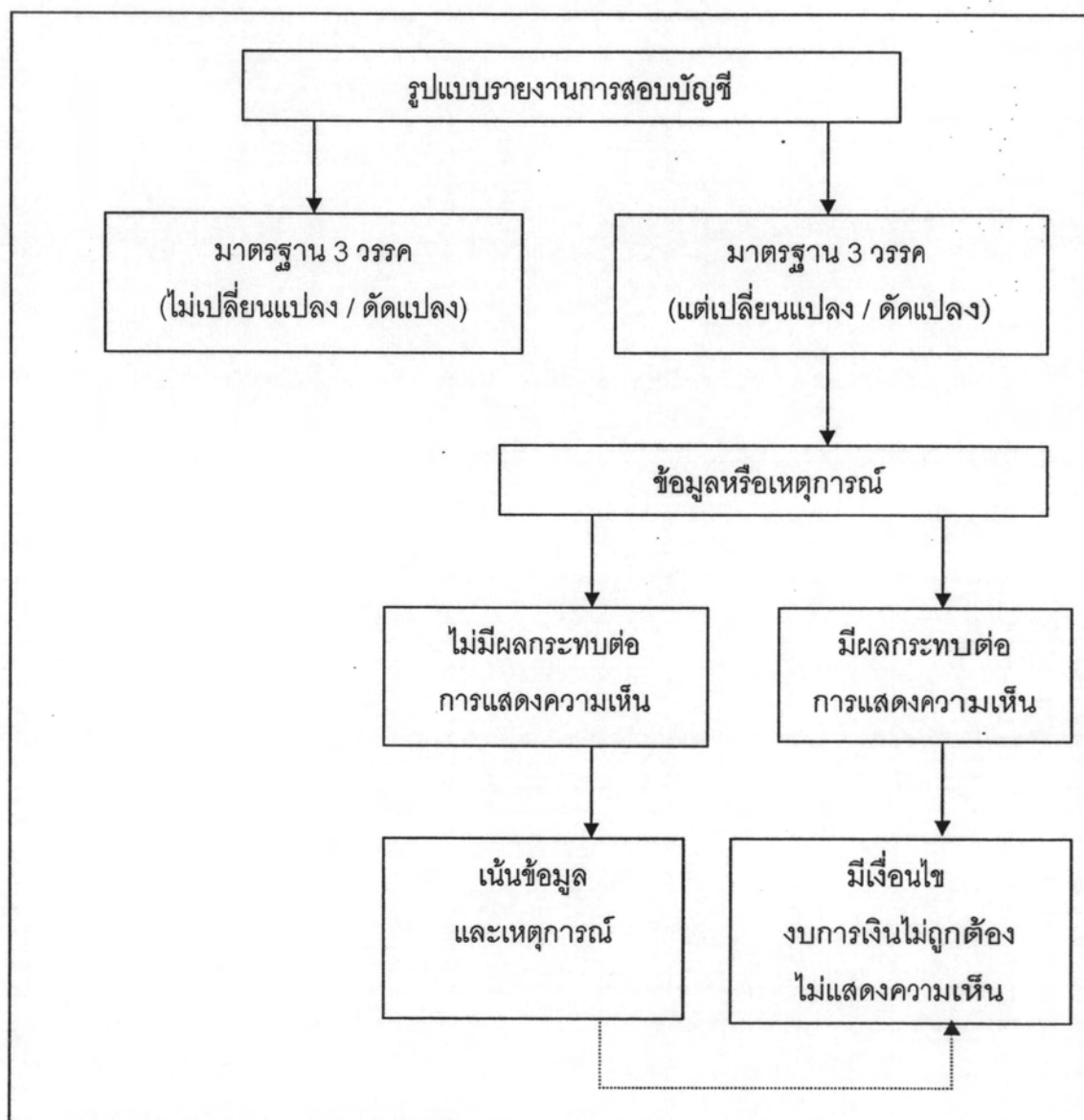
2.1.2.2.2 การไม่แสดงความเห็น ควรใช้เมื่อผลกระทบที่เป็นไปได้ของการถูกจำกัดขอบเขตมีสาระสำคัญมากจนถึงขั้นผู้สอบบัญชีไม่สามารถหาหลักฐานที่เหมาะสมอย่างเพียงพอได้ และมีผลให้ผู้สอบบัญชีไม่สามารถแสดงความเห็นต่องบการเงินได้

2.1.2.2.3 การแสดงความเห็นว่างบการเงินไม่ถูกต้อง ควรใช้เมื่อผลกระทบของความขัดแย้งกับผู้บริหารมีสาระสำคัญต่องบการเงินมากจนถึงขั้นที่ผู้สอบบัญชีสรุปว่าการแสดงความเห็นอย่างมีเงื่อนไขไม่เพียงพอต่อการเปิดเผยข้อผิดพลาดหรือความไม่สมบูรณ์ของงบการเงินนั้น

นอกจากนี้เพื่อให้การแสดงความเห็นในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตได้ปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน และเป็นไปตามมาตรฐานการสอบบัญชี จึงมีการออกประกาศ ก.บช. ฉบับที่ 41 เรื่องการลงลายมือชื่อรับรองการสอบบัญชีโดยการแสดงความเห็นในรายงานของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต ได้แสดงไว้ในภาคผนวก ข

โดยสรุป เมื่อผู้สอบบัญชีได้ตรวจสอบและเก็บรวบรวมหลักฐานที่เพียงพอต่อการแสดงความเห็นแล้ว ผู้สอบบัญชีจะประเมินข้อสรุปจากหลักฐานการสอบบัญชีที่ได้มาเพื่อใช้ตัดสินใจใน

การแสดงความเห็นต่องบการเงินของผู้สอบบัญชี เมื่อพิจารณาโครงสร้างแล้วพบว่ารูปแบบของรายงานที่ผู้สอบบัญชีสามารถแสดงความเห็นได้มี 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การแสดงความเห็นอย่างไม่มีเงื่อนไข และการแสดงความเห็นแบบที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ดังแผนภาพที่ 2.1

แผนภาพที่ 2.1 รูปแบบรายงานการสอบบัญชี¹

¹ ณัฐเสกข์ จิมโอม และคณะ, "การเขียนรายงานของผู้สอบบัญชีในทางปฏิบัติ," เอกสารประกอบการเรียนวิชา การบริหารให้ความเชื่อมั่นเชิงวิชาชีพ (Professional assurance service): 32.

2.2 การดำเนินงานต่อเนื่อง

มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 570 เรื่อง การดำเนินงานต่อเนื่อง ได้กล่าวถึง การดำเนินงานต่อเนื่องไว้ว่าในการวางแผนและการปฏิบัติตามวิธีการตรวจสอบ ตลอดจนการประเมินผลการตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาความเหมาะสมของการใช้ข้อสมมติเรื่องการดำเนินงานต่อเนื่องซึ่งผู้บริหารใช้ในการจัดทำงบการเงิน

ข้อพิจารณาในการวางแผน

ในการวางแผนการตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาว่ามีเหตุการณ์หรือสถานการณ์ใดที่อาจเป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยอย่างมากเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการหรือไม่

ผู้สอบบัญชีควรหาหลักฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่อาจเป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยอย่างมากเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการตลอดระยะเวลาที่ตรวจสอบหากพบว่ามีเหตุการณ์หรือสถานการณ์ดังกล่าว ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาว่าเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้นมีผลกระทบต่อการประเมินองค์ประกอบของความเสี่ยงในการสอบบัญชีหรือไม่

การประเมินผลการประเมินของผู้บริหาร

ผู้สอบบัญชีควรประเมินผลการประเมินของผู้บริหารในเรื่องความสามารถของกิจการในการดำเนินงานต่อเนื่อง โดยควรพิจารณาในช่วงระยะเวลาเดียวกับที่ผู้บริหารใช้ในการประเมินตามที่กำหนดโดยมาตรฐานการบัญชี เรื่อง "การนำเสนองบการเงิน" กล่าวคือ ผู้บริหารควรประเมินความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการในระยะเวลาอย่างน้อยหนึ่งปีนับจากวันที่ในงบดุล

ช่วงระยะเวลาหลังการประเมินของผู้บริหาร

ผู้สอบบัญชีควรสอบถามผู้บริหารในเรื่องที่ผู้บริหารทราบเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์หลังจากช่วงระยะเวลาของการประเมินโดยผู้บริหาร ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยอย่างมากเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการ

การตรวจสอบเพิ่มเติมเมื่อพบเหตุการณ์หรือสถานการณ์

เมื่อพบเหตุการณ์หรือสถานการณ์ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยอย่างมากเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการผู้สอบบัญชีควร

1. สอบทานแผนงานในอนาคตของผู้บริหารที่กำหนดขึ้นจากการประเมินการดำเนินงานต่อเนื่อง
2. รวบรวมหลักฐานการสอบบัญชีที่เพียงพอและเหมาะสม เพื่อยืนยันหรือขจัดข้อสงสัยว่ามีความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญหรือไม่โดยใช้วิธีการตรวจสอบที่จำเป็น รวมถึงพิจารณาผลกระทบของแผนงานของผู้บริหารหรือปัจจัยอื่นที่ช่วยบรรเทาเหตุการณ์หรือสถานการณ์ดังกล่าวได้
3. ขออนุญาตรับรองจากผู้บริหารเกี่ยวกับแผนงานในอนาคต

การสรุปผลการตรวจสอบและการรายงาน

ผู้สอบบัญชีควรใช้ดุลยพินิจในการประเมินหลักฐานการสอบบัญชีที่ได้มาเพื่อให้ได้ข้อสรุปว่ามีความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญหรือไม่จากเหตุการณ์หรือสถานการณ์ (กรณีใดกรณีหนึ่งหรือหลายกรณีรวมกัน) ที่อาจเป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยอย่างมากเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการ

2.2.5.1 ข้อสมมติเรื่องการดำเนินงานต่อเนื่องมีความเหมาะสม แต่มีความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญ

หากมีการเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินอย่างเพียงพอ ผู้สอบบัญชีควรแสดงความเห็นอย่างไม่มีเงื่อนไข แต่ควรเปลี่ยนแปลงรายงานของผู้สอบบัญชี โดยเพิ่มวรรคเน้นข้อมูลและเหตุการณ์ เพื่อเน้นเรื่องความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยอย่างมากเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการ และให้สังเกตหมายเหตุประกอบงบการเงินที่เปิดเผยเรื่องดังกล่าวถึง

หากการเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินไม่เพียงพอ ผู้สอบบัญชีควรแสดงความเห็นอย่างมีเงื่อนไขหรือแสดงความเห็นว่างบการเงินไม่ถูกต้อง รายงานของผู้สอบบัญชีควรอ้างถึงข้อเท็จจริงว่ามีความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญ ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยอย่างมากเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการ

2.2.5.2 ข้อสมมติฐานเรื่องการดำเนินงานต่อเนื่องไม่เหมาะสม

หากผู้สอบบัญชีพิจารณาว่ากิจการไม่สามารถดำเนินงานต่อเนื่องได้ ผู้สอบบัญชีควรแสดงความเห็นว่างบการเงินไม่ถูกต้อง เนื่องจากงบการเงินจัดทำขึ้นตามข้อสมมติที่ว่ากิจการจะดำเนินงานต่อเนื่อง

2.2.5.3 ผู้บริหารไม่ทำการประเมินหรือขยายการประเมินเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการ

หากผู้บริหารไม่ทำการประเมินหรือขยายการประเมินเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการตามที่ผู้สอบบัญชีร้องขอ ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงรายงานของผู้สอบบัญชี เนื่องจากผลของการถูกจำกัดขอบเขตการตรวจสอบ(สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์)

2.2.6 ตัวอย่างของเหตุการณ์หรือสถานการณ์

ตัวอย่างต่อไปนี้แสดงถึงเหตุการณ์หรือสถานการณ์ซึ่งโดยลำพังหรือรวมกัน เป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยอย่างมากในข้อสมมติเรื่องการดำเนินงานต่อเนื่อง ตัวอย่างที่แสดงไว้ไม่ใช่เหตุการณ์หรือสถานการณ์ทั้งหมดที่อาจเกิดขึ้น และการที่มีเหตุการณ์หรือสถานการณ์ใดดังตัวอย่างที่แสดงไว้มิได้แปลว่ามีความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญเกิดขึ้นเสมอไป

2.2.6.1 ข้อมูลทางการเงิน

- หนี้สินสูงกว่าสินทรัพย์ หรือมีหนี้สินหมุนเวียนสูงกว่าสินทรัพย์หมุนเวียน
- เงินกู้ยืมที่มีเงื่อนไขการชำระหนี้คืนที่แน่นอน แต่ไม่มีสิ่งที่จะชี้ให้เห็นว่ากิจการจะชำระหนี้หรือขยายเวลาชำระหนี้ได้ หรือการใช้เงินกู้ยืมระยะสั้นจำนวนมากเพื่อไปลงทุนในสินทรัพย์ที่ให้ผลตอบแทนระยะยาว
- ข้อบ่งชี้ที่แสดงถึงการยกเลิกความช่วยเหลือทางการเงินของผู้ให้กู้และเจ้าหนี้รายอื่นๆ
- กระแสเงินสดจากการดำเนินงานติดลบ ซึ่งเห็นได้จากงบการเงินในอดีตหรือประมาณการงบการเงิน
- อัตราส่วนทางการเงินที่สำคัญซึ่งแสดงถึงปัญหาทางการเงินที่รุนแรง

- ผลขาดทุนจากการดำเนินงานเป็นจำนวนมาก หรือการลดลงอย่างสำคัญของมูลค่าสินทรัพย์ที่ก่อให้เกิดเงินสด
- กิจการไม่สามารถจ่ายเงินปันผลได้ตามกำหนดที่ประกาศไว้หรือหยุดจ่ายเงินปันผลที่เคยทำเป็นปกติ
- กิจการไม่สามารถชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ได้ตามกำหนด
- กิจการไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขในสัญญาเงินกู้
- กิจการต้องซื้อสินค้าโดยชำระเงินสดทันทีที่ได้รับสินค้าเนื่องจากผู้ขายหยุดให้สินเชื่อ
- กิจการไม่สามารถหาแหล่งเงินทุนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สำคัญหรือเพื่อการลงทุนอื่นที่จำเป็น

2.2.6.2 ข้อมูลด้านการดำเนินงาน

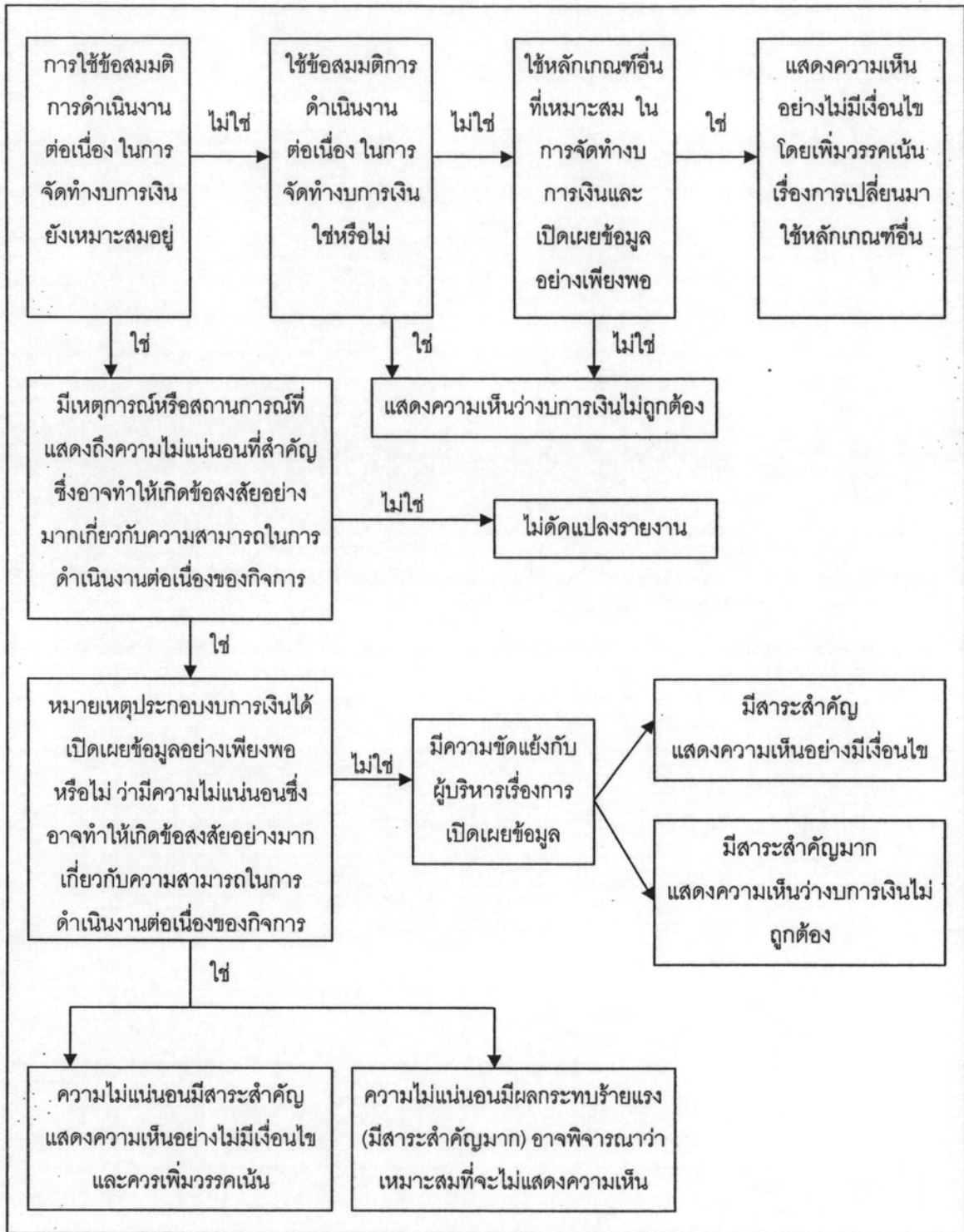
- การสูญเสียผู้บริหารที่สำคัญโดยไม่มีผู้อื่นมาแทน
- การสูญเสียด้านการตลาดที่สำคัญ สัมปทาน ใบอนุญาต หรือแหล่งวัตถุดิบหรือแหล่งสินค้ารายใหญ่
- ปัญหาด้านแรงงานหรือการขาดแคลนแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญ

2.2.6.3 ข้อมูลอื่น

- การไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดเกี่ยวกับทุนหรือข้อกำหนดอื่นทางกฎหมาย
- กิจการอยู่ในระหว่างถูกฟ้องร้องคดี ซึ่งถ้าหากแพคดีกิจการจะไม่สามารถปฏิบัติตามข้อเรียกร้องได้
- การเปลี่ยนแปลงกฎหมายหรือนโยบายของรัฐบาลที่คาดว่าจะมีผลกระทบต่อกิจการอย่างรุนแรง

ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาถึงความมีสาระสำคัญของข้อมูลดังกล่าว เพราะเหตุการณ์หรือสถานการณ์ดังกล่าวสามารถบรรเทาลงได้เนื่องจากปัจจัยอื่น ตัวอย่างเช่น ข้อมูลที่ชี้ให้เห็นว่ากิจการไม่สามารถชำระหนี้สินได้ตามกำหนดอาจบรรเทาลงได้หากผู้บริหารมีแผนที่จะดำรงสภาพคล่องไว้โดยใช้วิธีอื่น ซึ่งได้แก่ การขายสินทรัพย์ การเปลี่ยนแปลงกำหนดเวลาชำระหนี้ หรือการเพิ่มทุน เป็นต้น ในทำนองเดียวกันการสูญเสียแหล่งวัตถุดิบหรือผู้ขายสินค้ารายใหญ่ อาจทดแทนได้ด้วยการหาแหล่งวัตถุดิบใหม่หรือผู้ขายสินค้ารายใหม่ที่เหมาะสม

การพิจารณาการเสนอรายงานของผู้สอบบัญชีกรณีมีความไม่แน่นอนเกี่ยวกับ
ความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังแผนภาพที่ 2.2

แผนภาพที่ 2.2 ขั้นตอนการพิจารณาเสนอรายงานของผู้สอบบัญชีกรณีมีความไม่
แน่นอนเกี่ยวกับการดำเนินงานต่อเนื่อง²

² ณัฐเสกข์ จิมโอม และคณะ, "การเขียนรายงานของผู้สอบบัญชีในทางปฏิบัติ," เอกสารประกอบการเรียนวิชา การบริหารให้ความ
เชื่อมั่นเชิงวิชาชีพ (Professional assurance service): 42.

2.3 แนวคิดและทฤษฎี

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกำไร (Earnings management)

มีผู้ให้คำนิยามของคำว่าจัดการกำไร (Earnings management) ไว้แตกต่างกันดังนี้ (วรศักดิ์: 2543)

(Schroeder, 1995 : อ้างถึงใน วรศักดิ์, 2543) ได้กล่าวไว้ว่าภายใต้ความเชื่อที่ว่าจัดการกำไรเป็นผลมาจากความเชื่อของผู้บริหารที่ว่ากำไรมีผลต่อการตัดสินใจของผู้ลงทุน และความหมายของการจัดการกำไร (Earnings management) คือ ความพยายามของผู้บริหารในอันที่จะเพิ่มกำไรในระยะสั้น (Short-term reported income) อีกทั้งการจัดการกำไรในความหมายของ Schroeder ยังประกอบด้วยแนวทางดังต่อไปนี้ 1) การชะลอการตัดสินใจเกี่ยวกับการผลิตและ/หรือการตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนออกไปโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยืดหยุ่นกำไร 2) การรับนโยบายบัญชีมาใช้เพื่อให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ของกิจการที่ใช้อยู่ และ 3) การรับมาตรฐานใหม่มาใช้ก่อนที่จะมีการประกาศใช้มาตรฐานนั้นอย่างเป็นทางการ (Early adoption of new accounting standards)

(Ayres, 1994 : อ้างถึงใน วรศักดิ์, 2543) ได้ให้ความหมายของการจัดการกำไร (Earnings management) ว่า การจัดการกำไร หมายถึง การจัดโครงสร้างการรายงานกำไรหรือการจัดโครงสร้างการตัดสินใจเกี่ยวกับการผลิตและ/หรือการตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนเสียใหม่ด้วยความจงใจที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อกำไรตามที่ผู้บริหารต้องการ และยังคงมองว่าการจัดการกำไรไม่เพียงแต่จะรวมถึงพฤติกรรมการเกลี้ยกำไร (Income smoothing) เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความพยายามใด ๆ ของผู้บริหารในอันที่จะปรับเปลี่ยนกำไรเสียใหม่ และ Ayres ยังได้จัดจำแนกรูปแบบการจัดการกำไรไว้ดังนี้ 1) การบริหารรายการคงค้าง (Accrual management) เช่น การปรับเปลี่ยนประมาณการทางการบัญชีต่าง ๆ 2) การตัดสินใจของผู้บริหารเกี่ยวกับงวดบัญชีที่กิจการจะเริ่มเอามาตรฐานการบัญชีที่ทางการประกาศใช้มาใช้อย่างเป็นทางการ (Adoption of mandatory accounting policies) เนื่องจากจะเป็นผลดีต่อผลการดำเนินงานของกิจการ และ 3) การเปลี่ยนแปลงจากหลักการบัญชีที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปไปสู่อีกหลักการบัญชีหนึ่งที่ผู้บริหารเชื่อว่าจะช่วยสร้างภาพลักษณ์ของผลการดำเนินงานได้ดีกว่า (Voluntary accounting changes)

(Mulford และ Comiskey, 1996 : อ้างถึงใน วรศักดิ์, 2543) ได้ให้ความหมายของการจัดการกำไร (Earnings management) ว่าการจัดการกำไร หมายถึง การปรับแต่งผลการดำเนินงานให้แปรเปลี่ยนไปในทิศทางที่ต้องการ และได้จำแนกการจัดการกำไร ออกเป็น 5 รูปแบบ ดังนี้ 1) การเพิ่มกำไรของงวดปัจจุบันให้สูงขึ้น (Boosting current-year performance) 2) การเปลี่ยนแปลงทางการบัญชีไปตามดุลยพินิจของฝ่ายบริหาร (Discretionary accounting change) 3) การกำหนดช่วงเวลาที่จะทำการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงาน (Timed management actions) 4) การลดกำไรในงวดปัจจุบันลง (Reducing current year performance) และ 5) การล้างบาง (The big bath)

(Schipper, 1989 : อ้างถึงใน วรศักดิ์, 2543) ได้ให้ความหมายของการจัดการกำไร (Earnings management) ไว้ว่า การจัดการกำไร หมายถึง การที่ผู้บริหารมีความตั้งใจที่จะเข้าแทรกแซงกระบวนการจัดทำรายงานทางการเงินที่จะเสนอต่อผู้ใช้งบการเงินภายนอก โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นสำคัญ โดยการให้ความหมายของการจัดการกำไร ของ Schipper จะครอบคลุมเฉพาะการจัดการกำไรที่เกิดขึ้นในกระบวนการที่เป็นการจัดทำรายงานทางการเงินเพื่อเสนอต่อบุคคลภายนอก จะไม่ครอบคลุมถึงการจัดการกำไร ที่เกิดขึ้นในรายงานทางบัญชีเพื่อการบริหารภายใน

William (2000) ได้อธิบายถึงสาเหตุ และแรงจูงใจในการจัดการกำไร ดังนี้

1. โบนัส (Bonus motivations) จากข้อสมมติฐานของ Positive accounting theory โดย Watts and Zimmerman (1986) ได้อธิบายทฤษฎีนี้ว่า ผู้บริหารจะทำทุกสิ่งเพื่อให้ได้บรรลุประโยชน์หรือความมั่งคั่งสูงสุดให้กับตนเอง และบรรลุประโยชน์เหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับผลตอบแทนของผู้บริหาร เช่น กรณีที่ผู้บริหารมีผลตอบแทนที่ผูกติดกับผลการดำเนินงานของกิจการหรือโบนัส ดังนั้นผู้บริหารอาจใช้ดุลยพินิจในการเลือกใช้นโยบายบัญชีเพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูงสุดแก่องค์กร ซึ่งทำให้กำไรในงวดปัจจุบันสูงขึ้นโดยใช้กำไรสุทธิตามเกณฑ์คงค้างในการจัดการกำไร เช่น สාරองและค่าเผื่อต่างๆ เป็นต้น

2. แรงจูงใจเกี่ยวกับสัญญา (Contractual motivations) อาทิเช่น สัญญา กับเจ้าหนี้ เนื่องจากบริษัทต้องดำเนินการให้อยู่ในเงื่อนไขของข้อตกลงทางการเงินที่ผูกติดกับผลประโยชน์การภายใต้สัญญากู้ยืมเงินหรือการให้สินเชื่อ เช่น การรักษาระดับเงินทุนหมุนเวียน การรักษาอัตราส่วนหนี้สินต่อทุน ทำให้ผู้บริหารเกิดแรงจูงใจในการทำให้กำไรสูงขึ้นในปีก่อนที่จะละเมิดข้อ

สัญญาต่างๆ และมีแรงจูงใจที่จะหลีกเลี่ยงผลกระทบทางด้านลบที่เกิดจากการละเมิดสัญญาเช่น การเพิ่มอัตราดอกเบี้ย การกำหนดให้ยื่นหลักทรัพย์เพิ่มเติม การเรียกคืนเงินกู้ทันที บริษัทต้องออกหุ้นสามัญเพิ่ม (วรศักดิ์, 2543) ส่งผลทำให้กำไรต่อหุ้นลดลง มีข้อจำกัดในการกู้ยืมเงินเพิ่ม ส่งผลให้เสียโอกาสในการลงทุนในโครงการใหม่ๆ และเกิดข้อจำกัดในการจ่ายเงินปันผล รวมถึงอาจส่งผลกระทบต่อหุ้นของบริษัทไม่ถึงจุดใดในการลงทุนของนักลงทุนและผู้สนใจทั่วไป โดยมีงานวิจัยของ DeFond and Jiambalvo (1994) และ Sweeney (1994) พบว่าผู้บริหารมีการตกแต่งกำไรในปีก่อนและในปีที่คาดว่าจะไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขสัญญาเงินกู้ได้

3. แรงจูงใจทางการเมือง (Political motivations) กิจกรรมขนาดใหญ่หรือกลุ่มบริษัทในอุตสาหกรรมที่ดำเนินธุรกิจที่มีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม หรือมีอำนาจในการผูกขาดในการบริโภคและอุปโภคของประชาชนในประเทศ เช่น บริษัทในกลุ่มพลังงานไฟฟ้า บริษัทสายการบิน เป็นต้น บริษัทเหล่านี้อาจตกเป็นเป้าหมายสำหรับการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองหรือรัฐบาลให้ ความสนใจต่อธุรกิจดังกล่าวเป็นพิเศษ กล่าวคือ บริษัทมีต้นทุนทางการเมืองสูง ดังนั้น บริษัทจึงเกิดแรงจูงใจที่จะลดต้นทุนทางการเมืองโดยหลีกเลี่ยงการแสดงระดับกำไรที่สูงเกินไป เช่น จะเลือกใช้นโยบายการบัญชีที่ทำให้กำไรสุทธิในงวดปัจจุบันต่ำ แล้วถ่ายโอนไปในงวดอนาคต และเพื่อที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาล โดยงานวิจัยของ Jones (1991) พบว่าบริษัททำการตกแต่งกำไรผ่านรายการคงค้าง เพื่อให้กำไรลดลง เมื่อบริษัทต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาล

4. แรงจูงใจทางด้านภาษี (Taxation motivations) สำหรับแรงจูงใจทางภาษีอาจเป็นเหตุผลหนึ่งในการจัดการกำไรในต่างประเทศ แต่สำหรับประเทศไทยแรงจูงใจในด้านนี้ อาจไม่มีผลมากนัก เนื่องจากกฎหมายภาษีอากรของไทยเปิดช่องให้ผู้บริหารมีทางเลือกในการจัดทำบัญชีไม่มากนัก

5. การเปลี่ยนแปลงในฝ่ายบริหารระดับสูง (Changes of CEO) เช่น ผู้บริหารที่กำลังจะเกษียณอายุจะไม่ได้เงินโบนัสหลังจากออกจากงาน ดังนั้นจึงมีแรงจูงใจที่จะทำให้กำไรสูงขึ้นเพื่อให้ได้รับโบนัสในตอนที่ยังทำงานอยู่ หรือบริษัทที่มีผลประกอบการไม่ดี ผู้บริหารก็มีแรงจูงใจที่ต้องการทำให้กำไรสูงขึ้น หรือผู้บริหารที่เพิ่งเข้ามาทำงานใหม่ มีแรงจูงใจในการสร้างผลงาน ทำให้กำไรสูงขึ้น แต่สิ่งที่พบในทางตรงข้าม คือ ผู้บริหารชุดใหม่ที่บริหารงานในปีแรก มีแรงจูงใจในการบริหารจัดการกำไรลดลง และโยนความผิดให้กับฝ่ายบริหารชุดเดิมที่ออกไป

6. การนำบริษัทเข้าตลาดหลักทรัพย์เป็นครั้งแรก (Initial Public Offering: IPO) และการเสนอหุ้นสามัญเพิ่มทุน กล่าวคือก่อนที่จะทำ IPO บริษัทที่มีแรงจูงใจที่จะนำผลประกอบการที่

เป็นไปได้ที่ดีที่สุดเพื่อที่จะทำให้ระดับราคาของหุ้นที่ออกขายมีราคาสูงที่สุด และเพื่อเป็นการดึงดูดนักลงทุน ทำให้บริษัทมีผลกำไรมากขึ้น ส่วนกรณีที่บริษัทเสนอขายหุ้นสามัญเพิ่มเติม บริษัทมีแรงจูงใจในการจัดการกำไร คือการที่บริษัทมีกำไรสุทธิสูง จะทำให้เกิดความดึงดูดใจต่อนักลงทุน และมีผลทำให้ราคาหุ้นของบริษัทสูงขึ้น

7. การสื่อสารข้อมูลภายในบริษัทไปยังนักลงทุน (Communicate information to investors) บริษัทจะสื่อสารข้อมูลไปยังนักลงทุน ผู้ถือหุ้น และเจ้าหน้าที่ โดยผ่านทางกำไรหรือผลการดำเนินงานของกิจการ เพื่อให้เห็นถึงความสามารถในการทำกำไรของบริษัทที่มีอย่างต่อเนื่อง (Persistent) แนวโน้มของผลประกอบการในระยะยาวที่ฝ่ายบริหารมุ่งหวังที่จะให้เกิดขึ้นเป็นประจำ และกำไรเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ

กล่าวโดยสรุปแล้ว การจัดการกำไร (Earnings management) ส่วนใหญ่เป็นความพยายามของผู้บริหารปรับแต่งผลการดำเนินงานของกิจการตามที่ผู้บริหารต้องการ โดยอาศัยช่องทางทางการบัญชีที่มีแนวทางเลือกปฏิบัติที่ค่อนข้างหลากหลายและยืดหยุ่นเกี่ยวกับการวัดมูลค่าของรายการหรือเหตุการณ์ทางการเงินและการเปิดเผยข้อมูลทางการเงิน รวมทั้งการจัดทำงบการเงินตามเกณฑ์คงค้าง ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่อยู่ภายใต้กรอบของหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป ทำให้ผู้บริหารสามารถบริหารจัดการกำไรได้โดยผ่านรายการคงค้างของกิจการ (Accruals)

2.3.2 แนวคิดการบัญชีเกี่ยวกับรายการคงค้าง (Accrual Accounting)

มาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 35 เรื่อง การนำเสนองบการเงิน วรรคที่ 26 กล่าวว่า กิจการต้องจัดทำงบการเงินตามเกณฑ์คงค้าง ยกเว้น ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระแสเงินสด ภายใต้เกณฑ์คงค้าง กิจการต้องรับรู้รายการและเหตุการณ์ทางบัญชีเมื่อเกิดรายการ (ไม่ใช่เมื่อรับหรือจ่ายเงินสดหรือรายการเทียบเท่าเงินสด) โดยบันทึกและแสดงในงบการเงินตามงวดบัญชีที่เกี่ยวข้อง กิจการต้องรับรู้ค่าใช้จ่ายในงบกำไรขาดทุนตามเกณฑ์ความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างต้นทุนที่เกิดขึ้นกับรายได้ที่เกิดจากต้นทุนนั้น ซึ่งเรียกว่าหลักการจับคู่รายได้กับค่าใช้จ่าย อย่างไรก็ตาม หลักการจับคู่ไม่สามารถนำมาเป็นข้ออ้างในการรับรู้รายการสินทรัพย์หรือหนี้สินที่ไม่เป็นตามคำนิยามในงบดุล

ตามแม่บทการบัญชี วรรคที่ 22 กล่าวถึงข้อสมมติของเกณฑ์คงค้าง กล่าวว่า งบการเงินจัดทำขึ้นโดยใช้เกณฑ์คงค้างเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ภายใต้เกณฑ์คงค้าง รายการและเหตุการณ์ทางบัญชีจะรับรู้เมื่อเกิดขึ้นมิใช่เมื่อมีการรับหรือจ่ายเงินสดหรือรายการเทียบเท่าเงินสด โดยรายการต่างๆจะบันทึกบัญชีและแสดงในงบการเงินตามงวดที่เกี่ยวข้อง งบการเงินที่จัดทำขึ้นตาม

เกณฑ์คงค้างนอกจากจะให้ข้อมูลแต่ผู้ใช้งบการเงินเกี่ยวกับรายการค้าในอดีตที่เกี่ยวข้องกับการรับและจ่ายเงินสดแล้ว ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาระผูกพันที่กิจการต้องจ่ายเป็นเงินสดในอนาคตและข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรที่จะได้รับเป็นเงินสดในอนาคตด้วย ดังนั้นงบการเงินจึงสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายการและเหตุการณ์ทางบัญชีในอดีตซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้ใช้งบการเงินในการตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจ

รายการคงค้าง (Accruals) หมายถึง การบันทึกกรายได้หรือค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นแล้วตามเกณฑ์การรับรู้รายได้และค่าใช้จ่าย ถึงแม้ว่าจะยังไม่ได้รับเงินสดเข้ามาหรือจ่ายออกไป ซึ่งรายการคงค้างอาจจะกระทบงบกระแสเงินสดจากการดำเนินงานได้ เนื่องจากกำไรสุทธิของบริษัทประกอบด้วย 2 ส่วน คือ กระแสเงินสดจากการดำเนินงานกับรายการคงค้าง โดยกระแสเงินสดจากการดำเนินงานเป็นรายการเงินสดที่เกิดขึ้นในงวดนั้น แต่รายการคงค้างจะรับรู้รายการและเหตุการณ์ทางบัญชีเมื่อเกิดรายการ

รายการคงค้างทั้งหมด (Total accruals) สามารถแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) รายการคงค้างจากการดำเนินธุรกิจ (Nondiscretionary accruals) เป็นรายการที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินธุรกิจของบริษัทโดยตรง เช่น บริษัทมียอดขายเพิ่ม ส่งผลให้ยอดขายเพิ่มขึ้นตามด้วย อันไม่ได้เกิดจากการบริหารของฝ่ายจัดการ

2) รายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร (Discretionary accruals) เป็นรายการที่เกี่ยวข้องกับการประมาณการและดุลยพินิจของผู้บริหาร เช่น อายุการใช้งานของสินทรัพย์ จำนวนที่คาดว่าจะเก็บเงินได้จากลูกหนี้ ตลอดจนจำนวนเงินที่ตั้งขึ้นเป็นรายการค้างรับ ค้างจ่าย จ่ายล่วงหน้า รับล่วงหน้า ณ วันสิ้นงวดบัญชี

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า จากแนวคิดเกณฑ์คงค้างที่รับรู้รายการและเหตุการณ์ทางบัญชีเมื่อเกิดรายการ (ไม่ใช่เมื่อรับหรือจ่ายเงินสดหรือรายการเทียบเท่าเงินสด) โดยบันทึกและแสดงในงบการเงินตามงวดบัญชีที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวคิดที่เปิดโอกาสให้ผู้บริหารอาศัยหลักการรับรู้รายการและเหตุการณ์ทางบัญชีมาเป็นช่องทางในการจัดการกำไรของบริษัท ซึ่งจากการให้ความหมายการจัดการกำไรของ Ayres ได้มีการจัดรูปแบบของการจัดการรายการคงค้าง (Accrual management) โดยใช้การปรับเปลี่ยนการประมาณการทางบัญชีที่เกี่ยวข้องกับรายการคงค้าง ซึ่งเป็นหนึ่งในรูปแบบของการจัดการกำไร สาเหตุที่การปรับเปลี่ยนการประมาณการทางบัญชีที่เกี่ยวข้องกับรายการคงค้าง เป็นรูปแบบหนึ่งในการจัดการกำไร อาจเป็นเพราะเป็นรายการที่มีการรับรู้รายการและเหตุการณ์ทางบัญชีตามแนวคิดเกณฑ์คงค้างและเป็นรายการที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจผู้บริหาร

นอกจากนั้นยังเป็นรายการที่ยากต่อการตรวจสอบได้ ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลให้ผู้บริหารมักใช้รายการนี้จัดการกำไรของบริษัทเพื่อเป็นไปในทิศทางที่ผู้บริหารต้องการ

2.3.3 แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีตัวแทน (Agency theory)

ในปัจจุบันมีการขยายตัวทางธุรกิจอย่างรวดเร็วและมีบริษัทจำกัดจำนวนมากที่ต้องการแปลงสภาพจากบริษัทจำกัดไปสู่การเป็นบริษัทมหาชน จำกัด โดยการนำกิจการเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และเสนอขายหุ้นต่อสาธารณชน เพื่อเป็นการระดมทุนมุ่งสู่การขยายงานของกิจการในอนาคต

ในการเสนอขายหุ้นต่อสาธารณชนนั้น ทำให้ผู้ถือหุ้นของกิจการทุกคนมีสถานะของความเป็นเจ้าของกิจการ และมีหน้าที่ในการบริหารกิจการ โดยทั่วไปแล้วผู้ถือหุ้นจะทำการแต่งตั้งผู้บริหารงานของกิจการ จากลักษณะการดำเนินการดังกล่าวข้างต้นจะสอดคล้องกับทฤษฎีตัวแทน (Agency theory) ที่กล่าวถึง การที่ผู้บริหารและเจ้าของกิจการ (ผู้ถือหุ้น) เป็นคนละบุคคล โดยบุคคลฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ตัวการ (Principal) คือเจ้าของกิจการ และอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ตัวแทน (Agent) คือผู้บริหารของกิจการ โดยตัวแทนทำหน้าที่ในการบริหารงานกิจการและได้รับค่าตอบแทนจากเจ้าของกิจการ

(Jensen และ Meckling, 1976 : อ้างถึงใน วรศักดิ์, 2543) Agency theory มองว่า มนุษย์ทุกคนย่อมมีแรงผลักดันในอันที่จะทำทุกอย่างเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้นผู้บริหารจะพยายามหาหนทางสร้างมูลค่าสูงสุดให้กับกิจการก็ต่อเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าสิ่งนั้นเอื้ออำนวยผลประโยชน์ให้กับตนด้วยในเวลาเดียวกัน สมมติฐานที่อยู่เบื้องหลังทฤษฎีตัวแทนก็คือ ผู้เป็นเจ้าของกิจการ (ผู้ถือหุ้น) กับตัวผู้บริหารหรือผู้จัดการต่างฝ่ายต่างมีความขัดแย้งกันทางด้านผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน คือ ผู้ถือหุ้นต้องการให้การทำงานและการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของฝ่ายบริหารเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้ถือหุ้น ในขณะที่ฝ่ายบริหารอาจมีความต้องการแตกต่างออกไปซึ่งเป็นการสร้างอรรถประโยชน์หรือความมั่งคั่งสูงสุดให้กับตนเองโดยไม่คำนึงถึงว่าการตัดสินใจนั้นจะก่อให้เกิดอรรถประโยชน์หรือความมั่งคั่งสูงสุดแก่ตัวผู้เป็นเจ้าของกิจการหรือไม่ เช่น กิจการแสดงผลการดำเนินงานที่มีกำไรอย่างต่อเนื่อง แสดงถึงประสิทธิภาพในการบริหารงานของผู้บริหาร ส่งผลกระทบต่อความมีชื่อเสียงของผู้บริหาร การได้รับค่าตอบแทนที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งกำไรจะมีผลกระทบต่อผลตอบแทนในแง่ของการขึ้นเงินเดือนหรือการจัดสรรเงินโบนัสของพนักงาน แต่แท้จริงแล้วกำไรเหล่านั้นเกิดมาจากการปรับแต่งกำไร มิใช่กำไรที่มาจากการทำงานจริง ซึ่งไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่กิจการแต่อย่างใด แต่อย่างไรก็ตาม ทางด้านตัวการ(ผู้ถือหุ้น) ก็ต้องจัด

ให้มีเครื่องมือใดๆ ในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของผู้บริหาร (Monitoring device) เพื่อป้องกันการละเมิดในสัญญาที่ทำการตกลงไว้ระหว่างผู้บริหาร ผู้ถือหุ้น และผู้เป็นเจ้าของ

ปัญหาที่เกิดจากตัวแทนนั้นเกิดจากการแบ่งแยกกันระหว่างเจ้าของกับผู้บริหาร นั่นคือ ผู้ถือหุ้นได้มอบหมายให้ผู้บริหารเป็นตัวแทนในการทำงานเพื่อประโยชน์ของผู้ถือหุ้น รวมถึงมอบหมายอำนาจในการตัดสินใจในบางเรื่องให้กับตัวแทนด้วย ซึ่งในการให้อำนาจแก่ตัวแทนเช่นนี้ ทำให้ผู้ถือหุ้นไม่สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดจากตัวแทนได้ (Agency problem) เมื่อความต้องการของผู้ถือหุ้นกับฝ่ายบริหารไม่ตรงกัน กล่าวคือ ผู้ถือหุ้นต้องการให้การทำงานและการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของฝ่ายบริหารเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้ถือหุ้น ในขณะที่ฝ่ายบริหารอาจมีความต้องการที่แตกต่างไป ซึ่งความต้องการของฝ่ายบริหารนั้น อาจส่งผลที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดของผู้ถือหุ้น

ความสำคัญของทฤษฎี Agency theory กับแนวคิด Corporate governance สามารถอธิบายได้ โดยใช้กรอบการวิเคราะห์หน่วยธุรกิจของนักเศรษฐศาสตร์ในทฤษฎีหน่วยงาน (Theory of the firm) เพื่ออธิบายและข้อเสนอแนะในการจัดการเพื่อสร้างประสิทธิภาพสูงสุดให้องค์กร เพื่อบรรลุเป้าหมายถือกำไรสูงสุด ภายใต้การวิเคราะห์นี้กำหนดว่าผู้ผลิต เจ้าของ หรือฝ่ายบริหารเป็นบุคคลเดียวกัน แนวคิดนี้ไม่เหมาะสมที่จะใช้อธิบายองค์กรธุรกิจในปัจจุบันที่มีการแบ่งแยกกันระหว่างเจ้าของ (ผู้ถือหุ้น) กับฝ่ายบริหาร (ผู้จัดการ) จากข้อบกพร่องดังกล่าว นักเศรษฐศาสตร์จึงได้พัฒนารอบแนวคิดเพื่อใช้ศึกษาองค์กรที่แบ่งแยกระหว่างผู้บริหาร (Manager of control) และเจ้าของ (Ownership) ภายใต้สภาพดังกล่าวจึงเกิดปัญหาองค์กรเนื่องมาจากผู้บริหารไม่ได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่กับการตัดสินใจ รวมทั้งผู้บริหารอาจดำเนินกิจการในลักษณะที่เอื้อผลประโยชน์หรือเป้าหมายส่วนตัว มากกว่าผลประโยชน์หรือเป้าหมายของผู้ถือหุ้น นำไปสู่ความขัดแย้งของผลประโยชน์ (Conflict of interest) นอกจากนี้ Conflict of interest อาจเกิดขึ้นได้ระหว่างกลุ่มบุคคลต่างๆ ดังนี้ 1) ผู้บริหารกับกรรมการภายนอก ในการกำหนดค่าตอบแทนที่เหมาะสมแก่ผู้บริหาร 2) เจ้าหนี้กับผู้ถือหุ้น ในประเด็นการจ่ายเงินปันผลที่สูงมากหรือทำให้สิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ลดลง เช่น ก่อหนี้โดยให้บุริมสิทธิที่เท่าเทียมกันหรือที่สูงกว่า 3) ลูกจ้างกับผู้บริหาร/กรรมการ/ผู้ถือหุ้น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับค่าจ้างและเงื่อนไขเกี่ยวกับสวัสดิการ หรือ 4) ผู้ถือหุ้นด้วยกันเอง เช่น ประเด็นระหว่างผู้ถือหุ้นรายย่อยกับผู้ถือหุ้นรายใหญ่และผู้ถือหุ้นที่เป็นสถาบัน นอกจากนี้ยังเกิดความไม่เท่าเทียมกันในการได้รับข้อมูล (Information asymmetry) คือการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้รับข้อมูลข่าวสารที่เหนือกว่าบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่ปัญหาที่สำคัญ

เรียกว่า Moral hazard³ หรือ Adverse selection⁴ ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับข้อมูล กรอบแนวคิดที่นักเศรษฐศาสตร์สร้างขึ้นที่เรียกว่า ทฤษฎีตัวแทน (Agency theory) เพื่อใช้อธิบายและแก้ปัญหา และเสนอแนวทางการปรับปรุงองค์กรที่มีการแบ่งแยกระหว่างเจ้าของกับฝ่ายบริหารเพื่อเป็นองค์การที่มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ พยายามควบคุมตัวแทน (Agents) ไม่ให้ดำเนินการที่ไม่เหมาะสม

จากทฤษฎีตัวแทน (Agency theory) จะเป็นพื้นฐานที่มุ่งสู่แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกำไร นำไปสู่แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกำไร โดยจะมองว่าผู้บริหารจะพยายามปรับแต่งผลการดำเนินงาน เพื่อให้ผลการดำเนินงานของกิจการเป็นไปตามการคาดการณ์ของนักวิเคราะห์และฝ่ายบริหาร หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าได้มีการเปิดเผยเกี่ยวกับประมาณการผลการดำเนินงานแก่สาธารณชนไว้แล้ว ซึ่งการกระทำเช่นนั้นก็เพื่อประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับ ไม่ว่าจะเป็นผลตอบแทนที่ผู้บริหารจะได้รับจากการพิจารณาผลการดำเนินงาน ความมีชื่อเสียงในการบริหารงานที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักลงทุน เจ้าหน้าที่บุคคลทั่วไป สำหรับวิธีการในการจัดการกำไรจะอาศัยช่องทางการบัญชีที่ให้แนวทางเลือกปฏิบัติที่หลากหลายและการจัดทำงบการเงินตามเกณฑ์คงค้าง และการจัดการกำไรนั้นเป็นการปฏิบัติที่ยังอยู่ในขอบเขตของมาตรฐานการบัญชี นอกจากนี้การที่ผู้บริหารจะตัดสินใจทำการจัดการกำไรนั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสมมติฐาน 3 ประการดังนี้

1) The bonus plan hypothesis โดยทั่วไปมักจะมีการทำสัญญาข้อตกลงระหว่างผู้บริหารและผู้ถือหุ้น โดยจะมีการกำหนดข้อตกลงเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานของผู้บริหาร และจากระดับผลตอบแทนที่ผู้บริหารได้รับภายใต้ทฤษฎีการจ่ายผลตอบแทน (Bonus plan hypothesis) ผู้บริหารหรือผู้จัดการจะได้รับผลตอบแทนมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการบริหารงานของผู้บริหารในอันที่จะก่อให้เกิดผลกำไรแก่กิจการ ด้วยเหตุนี้งบการเงินจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวัดผลการปฏิบัติงานของผู้บริหาร โดยเปรียบเทียบกับกำไรที่ใช้เป็นเกณฑ์อ้างอิงที่ได้มีการระบุไว้ในสัญญาผลตอบแทนที่ได้ทำไว้กับ

³ Moral hazard คือ การที่ผู้บริหารมีพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์กับบริษัทและผู้ถือหุ้นหรือมีพฤติกรรมที่ไม่ชอบธรรม อันเป็นผลมาจากการแบ่งแยกความเป็นเจ้าของกิจการออกจากผู้บริหาร ทำให้ผู้เป็นเจ้าของไม่สามารถสังเกตการกระทำของผู้บริหารได้ตลอดเวลา และไม่อาจทราบได้ว่าการบริหารงานของผู้บริหารเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของเจ้าของเงินทุนโดยสมบูรณ์หรือได้มีการใช้ความพยายามเต็มที่หรือไม่ เช่น การโยกย้ายถ่ายเทผลประโยชน์ของบริษัทให้กับตนเอง และพวกพ้อง ตลอดจนการรับสินบนในรูปแบบต่างๆ อันเป็นสาเหตุทำให้บริษัทและผู้ถือหุ้นทั่วไปได้รับความเสียหาย เป็นต้น (วรศักดิ์, 2543)

⁴ Adverse selection คือ การแสวงหาผลประโยชน์จากข้อมูล อันเป็นผลมาจากการที่ผู้บริหารจะทราบความเป็นไปภายในธุรกิจได้ดีกว่าผู้ถือหุ้นหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นคนกลางนอก เช่น การใช้ข้อมูลภายใน (Inside information) เพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากการซื้อหรือขายหุ้นของบริษัทออกไปก่อนคนอื่น เช่น ผู้บริหารหรือผู้ถือหุ้นรายใหญ่บางรายขายหุ้นของบริษัทที่ตนถืออยู่ออกมาก่อนที่จะมีการจะสั่งปิดกิจการหรือเมื่อเห็นว่ากิจการจะเกิดผลขาดทุนในอนาคตอย่างรุนแรง เป็นต้น (วรศักดิ์, 2543)

ผู้บริหาร ดังนั้นเพื่อเกิดผลประโยชน์ต่อผู้บริหารสูงสุด ผู้บริหารจึงมีแนวโน้มที่รับเอานโยบายการบัญชีที่มีให้เลือกปฏิบัติอย่างหลากหลายและมีความยืดหยุ่นมาปรับแต่งผลการดำเนินงานของกิจการให้เป็นไปตามความต้องการของตนเอง และเพื่อสร้างผลตอบแทนให้แก่ตนเอง

(Healy, 1985 : อ้างถึงใน วรศักดิ์, 2543) กล่าวไว้ว่าอย่างไรก็ตาม Bonus plan hypothesis ไม่ได้หมายความว่าผู้บริหารจะต้องมีแรงจูงใจที่จะสร้างกำไรให้สูงขึ้นเสมอไป เช่น หากปีใดกิจการมีกำไรต่ำกว่าระดับที่ได้มีการกำหนดไว้สำหรับการจ่ายโบนัส ผู้บริหารย่อมมีแนวโน้มที่จะลดกำไรในปีนั้นลงโดยการรับรู้ผลขาดทุนต่าง ๆ เท่าที่จะเป็นไปได้ เพราะผู้บริหารทราบโอกาสที่จะไม่ได้รับโบนัสในปีนั้นๆ มีสูงมาก ซึ่งก็คือ พฤติกรรมการล้างบาง (Take an earnings bath) อันจะช่วยให้ผู้บริหารมีโอกาสที่จะได้รับเงินโบนัสตามที่มุ่งหวังและสร้างกำไรให้สูงขึ้นในปีถัดๆ มา

ในทำนองเดียวกันในปีใดที่กำไรของกิจการออกมาสูงเกินกว่าระดับสูงสุดที่จะได้รับผลตอบแทนภายใต้สัญญาที่ทำไว้ ผู้บริหารย่อมไม่มีแรงจูงใจที่จะเพิ่มกำไรให้สูงขึ้นอีกต่อไป ผู้บริหารอาจเกรงว่าระดับของกำไรที่เพิ่มสูงขึ้นเกินไปนั้นอาจผลักดันให้ต้องมีการทบทวนแก้ไขเกณฑ์วัดผลการปฏิบัติงานในสัญญาเสียใหม่ โดยอาจมีการปรับเกณฑ์การวัดผลการปฏิบัติงานให้มีระดับสูงขึ้นกว่าเดิม ในทางตรงข้าม ผู้บริหารอาจมองว่าการรับรู้ผลขาดทุนทั้งจำนวนในงวดที่เกิดขึ้นกลับเป็นประโยชน์ต่อการปรับแต่งผลการดำเนินงานด้วยซ้ำ トラบเท่าที่กำไรหลังการรับรู้ผลขาดทุนยังคงสูงกว่ากำไรระดับต่ำสุดที่กำหนดไว้ในสัญญา แทนที่จะตั้งพักเพื่อรอรับรู้เป็นค่าใช้จ่ายในปีถัด ๆ ไป

2) The debt covenant hypothesis ผู้ถือหุ้นและผู้เป็นเจ้าหนี้รายอื่น ๆ ย่อมมีความต้องการให้กิจการสร้างความเชื่อมั่นว่าจะกิจการจะมีความสามารถในการจ่ายชำระเงินต้นและดอกเบี้ยเมื่อครบกำหนด ดังนั้นเพื่อป้องกันความเสี่ยงต่อการผิดนัดชำระหนี้ พวกเขาจึงต้องกำหนดเกณฑ์บางอย่างไว้ในเงื่อนไขของสัญญาเงินกู้เพื่อใช้บังคับกิจการเกี่ยวกับการจ่ายเงินปันผล การซื้อหุ้นทุนกลับคืน การควบกิจการ การจำหน่ายสินทรัพย์ และการก่อหนี้ใหม่เป็นการเพิ่มเติม ข้อกำหนดต่าง ๆ เหล่านี้มีมักอยู่ในรูปของจำนวนเงินทางบัญชีและอัตราส่วนทางการเงิน นอกจากนี้เงื่อนไขของสัญญาเงินกู้โดยทั่วไปมักกำหนดให้กิจการต้องดำรงอัตราส่วนทุนหมุนเวียน อัตราความสามารถในการจ่ายดอกเบี้ย ส่วนของผู้ถือหุ้น และตัวแปรอื่น ๆ ในระดับที่ผู้ให้กู้จะสามารถยอมรับได้ (Watts และ Zimmerman, 1986 : อ้างถึงใน วรศักดิ์, 2543)

วิธีปฏิบัติทางบัญชีที่เป็นทางเลือกต่าง ๆ จึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อตัววัดผลต่าง ๆ ที่กล่าวมาจะเป็นตัวบ่งชี้ว่ากิจการกำลังทำผิดเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในสัญญาเงินกู้หรือไม่ ซึ่งผู้บริหารจะมีแรงจูงใจที่จะรับแนวทางปฏิบัติทางบัญชีที่จะช่วยเพิ่มกำไรและฐานะของสินทรัพย์ ช่วยลดโอกาสที่กิจการจะทำผิดเงื่อนไขของสัญญาเงินกู้

3) The political cost hypothesis กระบวนการทางการเมืองเป็นเรื่องการแข่งขันระหว่างบุคคลฝ่ายต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดการโอนถ่ายความมั่งคั่งไปยังตนเอง การที่กิจการต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกระบวนการทางการเมืองย่อมทำให้เกิดต้นทุนขึ้นตามมา กล่าวคือ นักการเมืองและผู้มีอำนาจในการกำหนดกฎเกณฑ์มักหาโอกาสที่จะสร้างผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง โดยไม่ได้คำนึงถึงผู้อื่นซึ่งได้รับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการหาผลประโยชน์ของตนเอง ดังนั้นข้อมูลทางการเงินและภาพที่ข้อมูลทางการเงินที่สะท้อนออกมาในสายตาคนทั่วไปจึงมีบทบาทสำคัญในกระบวนการที่กล่าวมา คือ หน่วยงานราชการจะเข้าไปตรวจสอบกิจการที่มีกำไรสูงเกินกว่าความเป็นจริง ว่ามีการเอารัศเอาเปรียบสาธารณชนและบิดเบือนผลการดำเนินงานหรือไม่ (Watts และ Zimmerman, 1978 : อ้างถึงใน วรศักดิ์, 2543)

เมื่อไรที่กิจการต้องเข้าไปสัมผัสกับกระบวนการทางการเมือง กิจการย่อมมีแนวโน้มที่จะเลือกนโยบายบัญชีที่จะช่วยลดกำไรลงเพื่อลดความเสี่ยงทางด้านการเมือง และเสียภาษีในจำนวนที่น้อยหรือไม่ต้องเสียภาษีเลย เพราะหากกิจการแสดงกำไรสูงเพียงใดก็ต้องเสียภาษีเงินได้มากขึ้นเท่านั้น

2.3.4 การประเมินความเสี่ยงในการสอบบัญชี

สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตามมาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 400 เรื่องการประเมินความเสี่ยงในการสอบบัญชีกับการควบคุมภายใน ได้กล่าวไว้ว่า ผู้สอบบัญชีควรได้มาซึ่งความเข้าใจในระบบบัญชีและระบบการควบคุมภายในอย่างเพียงพอ เพื่อที่จะวางแผนการตรวจสอบและพัฒนาวิธีการตรวจสอบให้มีประสิทธิผล ผู้สอบบัญชีควรใช้ดุลยพินิจเยี่ยงผู้ประกอบการวิชาชีพในการประเมินความเสี่ยงในการสอบบัญชีและกำหนดวิธีการตรวจสอบ เพื่อให้แน่ใจว่าความเสี่ยงในการสอบบัญชีได้ลดลงจนถึงระดับต่ำพอที่จะยอมรับได้

ความเสี่ยงในการสอบบัญชี หมายถึง ความเสี่ยงที่ผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นที่ไม่เหมาะสมเมื่องบการเงินแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ ความเสี่ยงในการสอบ

บัญชีมีองค์ประกอบสามส่วน ได้แก่ ความเสี่ยงสืบเนื่อง ความเสี่ยงจากการควบคุม และความเสี่ยงจากการตรวจสอบ

ความเสี่ยงสืบเนื่อง คือ โอกาสที่ยอดคงเหลือของบัญชีหรือประเภทของรายการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริง ซึ่งอาจมีสาระสำคัญในแต่ละรายการ หรือมีสาระสำคัญเมื่อรวมกับการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงในยอดคงเหลืออื่นหรือประเภทของรายการอื่น โดยไม่คำนึงถึงการควบคุมภายในที่อาจมีอยู่ ซึ่งอาจป้องกัน หรือตรวจพบและแก้ไขการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงดังกล่าวได้

ความเสี่ยงจากการควบคุม คือ ความเสี่ยงที่ระบบบัญชีหรือระบบการควบคุมภายในไม่สามารถป้องกัน หรือตรวจพบและแก้ไขการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงได้อย่างทันเวลา การแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอาจเกิดขึ้นในยอดคงเหลือของบัญชีหรือประเภทของรายการ และอาจมีสาระสำคัญในแต่ละรายการหรือมีสาระสำคัญเมื่อรวมกับการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงในยอดคงเหลืออื่นหรือประเภทของรายการอื่น

ความเสี่ยงจากการตรวจสอบ คือ ความเสี่ยงที่วิธีการตรวจสอบเนื้อหาซึ่งผู้สอบบัญชีใช้ จะไม่สามารถตรวจพบการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในยอดคงเหลือของบัญชีหรือประเภทรายการ โดยการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงนั้นอาจมีสาระสำคัญในแต่ละรายการหรือมีสาระสำคัญเมื่อรวมกับการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงในยอดคงเหลืออื่นหรือประเภทของรายการอื่น

การวิเคราะห์ความเสี่ยงในการตรวจสอบบัญชีเป็นส่วนหนึ่งในขั้นการวางแผนงานการสอบบัญชี หากพบว่า หากมีความเสี่ยงสืบเนื่องและความเสี่ยงจากการควบคุม ผู้สอบบัญชีจะต้องวางแผน กำหนดขอบเขตและวิธีการตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่าความเสี่ยงในการสอบบัญชีได้ลดลงจนถึงระดับต่ำพอที่จะยอมรับได้ อีกทั้งหากพบว่ามีปัจจัยอื่นๆ ที่กระทบต่อข้อมูลทางบัญชีที่แสดงในงบการเงิน ผู้สอบบัญชีจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาและความระมัดระวังในการตรวจสอบให้พบข้อเท็จจริงซึ่งมากกว่าปกติ เพื่อให้สามารถแสดงความเห็นต่องบการเงินได้อย่างสมเหตุสมผลและสามารถให้ข้อสังเกตที่สำคัญต่อการตัดสินใจแก่ผู้ใช้งบการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการ

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

2.4.1 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเห็นของผู้สอบบัญชี (Auditor's opinion)

Bartov, Gul และ Tsui (2001) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารกับรายงานผู้สอบบัญชี และวิเคราะห์ความสามารถของ Cross-sectional Jones model และ Cross-sectional modified Jones model ในการตรวจพบการจัดการกำไร โดยตั้งสมมติฐานไว้ว่า บริษัทที่มีรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่ามีการจัดการกำไร และน่าจะสัมพันธ์กับการได้รับรายงานผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากผู้สอบบัญชีมีบทบาทเป็นเสมือนเครื่องมือควบคุมและเพื่อลด Agency cost กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทที่ได้รับรายงานผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไป จำนวน 173 บริษัท และจับคู่ตัวอย่าง (Match-paired sample) บริษัทที่ได้รับรายงานผู้สอบบัญชีแบบอย่างไม่มีเงื่อนไขจำนวน 173 บริษัท ในระหว่างปี 1980-1997 โดยใช้แนวคิดงบดุล (Balance sheet approach) ในการคำนวณรายการคงค้างทั้งหมด และใช้ค่าสัมบูรณ์ของรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร (Absolute discretionary accruals) ในการวิจัยในครั้งนี้ อีกทั้งมีตัวแปรควบคุมประกอบด้วย 4 ตัวแปร ได้แก่ อัตราราคาตามบัญชีต่อราคาตลาด อัตราส่วนหนี้สินระยะยาวต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนแสดงความสามารถในการทำกำไร และขนาดของบริษัท วิธีทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก (Logistic regression) ผลการศึกษา พบความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันระหว่างรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารกับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไปและพบว่า Cross-sectional Jones model และ Cross-sectional modified Jones model สามารถตรวจพบการจัดการกำไรได้ดี และยิ่งพบอีกว่าการใช้ตัวแบบ Cross-sectional model สามารถตรวจพบการจัดการกำไรได้ดีกว่าตัวแบบ Time-series model และมีข้อดีอีกข้อ คือ สามารถเก็บข้อมูลได้ในระยะสั้นกว่าตัวแบบ Time-series model

Butler, Leone และ Willenborg (2004) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารกับรายงานผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งวัดรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารด้วยตัวแบบ Cross-sectional Jones model โดยตั้งสมมติฐานว่า บริษัทที่มีรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่ามีการจัดการกำไร และน่าจะสัมพันธ์กับการได้รับรายงานผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลง

ไป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทในระหว่างปี 1994 – 1999 โดยใช้แนวคิดกระแสเงินสด (Cash flow approach) ในการคำนวณรายการคงค้างทั้งหมด และใช้ค่าสัมบูรณ์ของรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร (Absolute discretionary accruals) ในการวิจัยในครั้งนี้ อีกทั้งมีตัวแปรควบคุมประกอบด้วย 5 ตัวแปร ได้แก่ อัตราราคาตามบัญชีต่อราคาตลาด อัตราส่วนกำไรสุทธิต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนเงินทุนหมุนเวียน อัตราส่วนหนี้สินระยะยาวต่อสินทรัพย์รวม และขนาดของสำนักงานสอบบัญชี วิธีทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก (Logistic regression) ผลการศึกษา พบความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันระหว่างรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารกับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไป และยังพบอีกว่ามีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันระหว่างรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารกับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง

Francis และ Krishnan (1999) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรายการคงค้างของกิจการกับรายงานของผู้สอบบัญชี โดยต้องการทดสอบว่า บริษัทที่มีรายการคงค้างในระดับสูงในสหรัฐอเมริกาไม่แน่นอนมากกว่าบริษัทที่มีรายการคงค้างในระดับต่ำ เนื่องจากรายการคงค้างทางบัญชีเกิดจากการประมาณการของผู้บริหารในผลการดำเนินงานในอนาคต ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนสูง ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีที่เปลี่ยนแปลงไป ในกรณีที่ความไม่แน่นอนเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยระหว่างปี 1986-1987 จำนวน 2,608 บริษัท สถิติที่ใช้วิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์โพรบิต (Probit analysis) ผลการศึกษา พบว่า รายการคงค้างมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับรายงานของผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไปกรณีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าบริษัทที่มีรายการคงค้างในระดับสูง จะมีความเป็นไปได้สูงที่จะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไปในกรณีที่ความไม่แน่นอนเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง ซึ่งสนับสนุนทฤษฎีความระมัดระวังรอบคอบของผู้สอบบัญชีในการแสดงความเห็นต่องบการเงินเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องสำหรับบริษัทที่มีรายการคงค้างในระดับสูง และผลการศึกษา ยังพบอีกว่า Income-increasing accruals ค่อนข้างมีผลต่อความระมัดระวังรอบคอบในการแสดงความเห็นต่องบการเงินของผู้สอบบัญชีมากกว่า Income-decreasing accruals และพบว่าผู้สอบบัญชีของสำนักงานบัญชีขนาดใหญ่ (Big 6) มีความระมัดระวังรอบคอบในการออกรายงานของผู้สอบบัญชีมาก

Chen, Chen และ Su (2001) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำกำไรตามข้อบังคับทางกฎหมาย การจัดการกำไร และการแสดงความคิดเห็นของผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไป (Modified audit opinions) ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนเกี่ยวกับการพัฒนาในวิชาชีพบัญชีและความเป็นอิสระในการตรวจสอบบัญชี เพื่อสนับสนุนและทำความเข้าใจในสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานตรวจสอบบัญชีในประเทศจีน ซึ่งตลาดหลักทรัพย์ของประเทศจีนมีข้อกำหนดว่า บริษัทที่จะเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ได้นั้นจะต้องมีอัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) ไม่ต่ำกว่า 10 เปอร์เซ็นต์อย่างต่อเนื่องอย่างน้อยเป็นเวลา 3 ปี (Haw, 1998) และบริษัทจะถูกถอดถอนออกจากตลาดหลักทรัพย์เมื่อมีอัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้นติดลบต่อเนื่องกันเป็นเวลา 3 ปี ดังนั้นผู้บริหารของบริษัทจดทะเบียนจะมีสาเหตุของแรงจูงใจที่จะใช้รายการคงค้างในการจัดการกำไรให้บรรลุเป้าหมายที่กฎหมายกำหนด อีกทั้งเพื่อให้มีผลการดำเนินงานที่ดี นำไปสู่ผลตอบแทนและเงินเพิ่มที่ผู้บริหารจะได้รับจากประสิทธิภาพในการบริหารงานซึ่งสอดคล้องกับ The bonus plan hypothesis (Healy, 1985) โดยศึกษาจากรายงานประจำปีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ของประเทศจีน ในระหว่างปี 1995-1997 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก (Logistic regression)

ผลการศึกษาพบว่า อัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้นกับการแสดงความคิดเห็นของผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไป (Modified audit opinions) มีความสัมพันธ์กันในทิศทางเดียวกัน นั่นหมายถึงบริษัทที่มีการจัดการกำไรเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กฎหมายกำหนดเกี่ยวกับระดับการทำกำไรของบริษัท จะทำให้บริษัทมีความเป็นไปได้ที่จะได้รับรายงานผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไปเพิ่มขึ้น แต่ระดับของอัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้นไม่ได้เป็นปัจจัยที่จะนำมาเป็นตัวแบ่งแยกระหว่างรายงานผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไปและรายงานผู้สอบบัญชีแบบอย่างไม่มีเงื่อนไข อีกทั้งยังพบว่าอายุของบริษัทและระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชี มีความสัมพันธ์กับการแสดงความคิดเห็นของผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไปมีความสัมพันธ์กันในทิศทางเดียวกัน

Chen และ Church (1992) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพการผิมนัดชำระหนี้กับรายงานของผู้สอบบัญชีแบบที่เปลี่ยนแปลงไป ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องเนื่องจากมาตรฐานการสอบบัญชีแนะนำว่าผู้สอบบัญชีต้องตรวจสอบอย่างละเอียดและรอบคอบเกี่ยวกับความสามารถของบริษัทเพื่อให้เป็นที่พอใจในข้อผูกพันเกี่ยวกับภาระหนี้สินของบริษัทเพื่อการตัดสินใจแสดงความคิดเห็นต่องบการเงินเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี 1982-1986

จาก The National Automated Accounting Research (NAAR) จำนวน 254 บริษัท โดยแบ่งเป็นบริษัทที่ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องจำนวน 127 บริษัท และจับคู่ (Match-paired sample) กับบริษัทที่ไม่ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง 127 บริษัทเช่นกัน โดยต้องเข้าเงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ มูลค่าสุทธิของบริษัทติดลบ กระแสเงินสดของบริษัทติดลบ กำไรจากการดำเนินงานของบริษัทติดลบ เงินทุนหมุนเวียนของบริษัทติดลบ กำไรสะสมของบริษัทติดลบ หรือกำไรสุทธิของบริษัทติดลบ และนำอัตราส่วนทางการเงินมาเป็นตัวแปรควบคุมทางการเงินของบริษัทประกอบด้วย 6 ตัวแปร ได้แก่ อัตราส่วนทุนหมุนเวียน อัตราส่วนหนี้สินระยะยาวต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนกำไรก่อนดอกเบี้ยจ่ายและภาษีเงินได้ต่อยอดขายสุทธิ อัตราส่วนกระแสเงินสดจากการดำเนินงานต่อหนี้สินรวม อัตราการเปลี่ยนแปลงสินทรัพย์หมุนเวียนต่อหนี้สินหมุนเวียนและผลขาดทุนจากการดำเนินงานติดต่อกัน 2 ปี สถิติที่ใช้วิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก (Logistic regression)

ผลจากการศึกษาพบว่า สถานภาพการผิดนัดชำระหนี้กับรายงานของผู้สอบบัญชีแบบที่เปลี่ยนแปลงไปเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องมีความสัมพันธ์กันอย่างมากไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นสถานภาพการผิดนัดชำระหนี้สามารถเป็นตัวแปรสำคัญในการพิจารณาการออกรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องได้เป็นอย่างดี และยังพบอีกว่า สถานภาพการผิดนัดชำระหนี้ที่มีความสามารถในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องกับการล้มละลายของบริษัทได้น้อยมาก เนื่องจากการผิดนัดชำระหนี้ หรือฝ่าฝืนสัญญาเงินกู้ไม่ได้หมายความว่ากิจการจะถึงขั้นล้มละลาย เพราะการฟ้องร้องคดีเกี่ยวกับการผิดนัดชำระหนี้หรือฝ่าฝืนสัญญาเงินกู้ สามารถเจรจาตกลงกันได้ หากการเจรจาไม่สำเร็จ กระบวนการก็มักจะยืดยาวออกไป ซึ่งการอนุมัติหรือกระบวนการพิจารณาการล้มละลายก็จะขยายช่วงระยะเวลาออกไปอีก จึงทำให้สถานภาพการผิดนัดชำระหนี้ไม่สามารถเป็นตัวชี้วัดว่าบริษัทกำลังจะเข้าสู่สถานภาพการล้มละลาย ในส่วนของอัตราส่วนทางการเงินนั้นพบว่า อัตราส่วนหนี้สินระยะยาวต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนกำไรก่อนดอกเบี้ยจ่ายและภาษีเงินได้ต่อยอดขายสุทธิ อัตราส่วนกระแสเงินสดจากการดำเนินงานต่อหนี้สินรวม และผลขาดทุนจากการดำเนินงานติดต่อกัน 2 ปี มีความสัมพันธ์กับการออกรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง

Carcello และ Neal (2000) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของคณะกรรมการตรวจสอบกับการออกรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง ในบริษัทที่มีปัญหาทางการเงิน สืบเนื่องมาจากมีกฎข้อบังคับเกี่ยวกับคุณภาพของรายงานทางการเงิน และเรียกร้องให้คณะกรรมการตรวจสอบมีความเป็นอิสระมากขึ้น ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้วัดความเป็นอิสระของคณะกรรมการตรวจสอบจากเปอร์เซ็นต์ของคณะกรรมการตรวจสอบที่มีความสัมพันธ์กับบริษัท คือ เป็น หรือเคยเป็นพนักงานของบริษัท หรือที่ปรึกษาของบริษัทในด้านต่างๆ หรือพนักงานของบริษัทคู่ค้า หรือลูกค้าของบริษัท หรือเคยมีการประสานงานกับผู้บริหาร ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยสหรัฐอเมริกา ในปี 1994 จำนวน 223 บริษัท โดยตัวแปรที่สนใจศึกษา คือ สัดส่วนของคณะกรรมการตรวจสอบที่มีความเกี่ยวข้องกับบริษัท และมีตัวแปรควบคุมซึ่งเป็นปัจจัยที่อาจมีผลต่อการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องของบริษัทประกอบด้วย 5 ตัวแปรได้แก่ การผิณัดชำระหนี้ รายงานของผู้สอบบัญชีงวดที่แล้ว ขนาดของบริษัท ดัชนีวัดสถานภาพปัญหาทางการเงินของ Zmijewski's score และขั้นตอนการพัฒนากิจการ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก (Logistic regression)

ผลจากการศึกษาพบว่า สัดส่วนของคณะกรรมการตรวจสอบที่มีความเกี่ยวข้องกับบริษัทมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับความน่าจะเป็นที่ผู้สอบบัญชีจะแสดงความเห็นต่อรายงานทางการเงินเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องของบริษัท กล่าวคือ หากสัดส่วนของคณะกรรมการตรวจสอบที่มีความเกี่ยวข้องกับบริษัทมีสูง จะทำให้คณะกรรมการตรวจสอบขาดความเป็นอิสระ ก็มีความน่าจะเป็นน้อยที่จะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องของบริษัท เนื่องจากคณะกรรมการตรวจสอบอาจจะมีการเจรจากับผู้สอบบัญชีในการแสดงความเห็นต่อรายงานทางการเงิน เพื่อไม่ให้ผู้สอบบัญชีแสดงความเห็นต่อรายงานทางการเงินเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องของบริษัท ซึ่งผลงานการวิจัยนี้ก็สนับสนุนความคาดหวังของหน่วยงานกำกับดูแลของภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็น New York Stock Exchange (NYSE) , National Association of Securities Dealers (NASD) และ Blue Ribbon Committee (BRC) ที่ต้องการให้คณะกรรมการตรวจสอบมีความเป็นอิสระในการบริหารและการทำงาน ซึ่งเป็นเครื่องมือควบคุมอย่างหนึ่งของการกำกับดูแลกิจการ (Corporate governance mechanism) เพื่อให้รายงานทางการเงินมีคุณภาพ ในส่วนของตัวแปรควบคุมนั้น ผลการศึกษาพบว่า การผิณัดชำระหนี้ รายงานของผู้สอบบัญชีงวดที่แล้ว และดัชนีวัดสถานภาพปัญหาทางการเงินของ Zmijewski's score มีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่ผู้สอบบัญชีจะแสดงความเห็นต่อรายงานทางการเงินเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องของบริษัทในทิศทางเดียวกัน ส่วนขนาดของบริษัท และ

ขั้นตอนการพัฒนาบริษัทมีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่ผู้สอบบัญชีจะแสดงความเห็นต่อรายงานทางการเงินเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องของบริษัทในทิศทางตรงกันข้าม

Behn, Kaplan และ Krumwiede (2001) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องกับแผนการทำงานของผู้บริหาร ซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภท จากการเปิดเผยข้อมูลในบทรายงานและการวิเคราะห์ของฝ่ายบริหาร (Management's Discussion and Analysis (MD&A)) ในรายงานประจำปี ซึ่งตัวแปรที่สนใจศึกษา คือ แผนการออกทุน แผนการกู้ยืม และแผนการลดค่าใช้จ่ายและการจำหน่ายสินทรัพย์ มีการควบคุมสภาพแวดล้อมทางการเงินประกอบด้วย 4 ตัวแปร ได้แก่ ขนาดของบริษัท สถานภาพการผิณฑ์ชำระหนี้ และการเปิดเผยข้อมูลของบริษัท ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยและอยู่ในอุตสาหกรรมการผลิต ในปี 1992-1995 จำนวน 296 บริษัท ประกอบด้วย บริษัทที่ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีที่ในกรณีความไม่แน่นอนเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องจำนวน 148 บริษัทและจับคู่ (Match-paired sample) กับบริษัทที่ไม่ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีที่ในกรณีความไม่แน่นอนเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องจำนวน 148 บริษัทเช่นกัน โดยต้องเข้าเงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่งตามหลักเกณฑ์ของ Mckeawn, Mutchler และ Hopwood (1991) ดังต่อไปนี้ คือ กำไรสะสมของบริษัทติดลบ กำไรจากการดำเนินงานของบริษัทติดลบ กำไรสุทธิของบริษัทติดลบ หรือเงินทุนหมุนเวียนของบริษัทติดลบ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก (Logistic regression)

ผลจากการศึกษาพบว่า แผนการออกทุนและแผนการกู้ยืมมีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องในทิศทางตรงกันข้าม กล่าวคือ หากบริษัทสามารถออกทุนหรือกู้ยืมเงินเพิ่มได้ แสดงถึงความสามารถของบริษัทในการจัดหาเงินเพิ่มขึ้นได้ จึงมีความเป็นไปได้น้อยที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง ส่วนแผนการลดค่าใช้จ่ายและการจำหน่ายสินทรัพย์นั้นไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง และตัวแปรควบคุมที่มีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง มีดังนี้ อัตราส่วนกระแสเงินสดจากการดำเนินการต่อหนี้สินรวม อัตราส่วนสินทรัพย์หมุนเวียนต่อหนี้สินหมุนเวียน อัตราส่วนกำไรก่อนดอกเบี้ยจ่ายและภาษีเงินได้ต่อยอดขายสุทธิ และขนาดของบริษัทมีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องในทิศทางตรงกันข้าม สำหรับอัตราส่วนหนี้สินระยะยาวต่อสินทรัพย์รวม ผลขาดทุนจากการดำเนินงาน

ติดต่อกัน 2 ปี การผิมนัดชำระหนี้ และขนาดของสำนักงานบัญชี (Big 6) มีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องในทิศทางเดียวกัน

Defond, Raghunandan และ Subramanyam (2002) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างค่าธรรมเนียมบริการอื่นที่ไม่ใช่ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี (Non-audit service fee) กับความเป็นอิสระของผู้สอบบัญชีโดยวัดจากการออกรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง ซึ่งผู้วิจัยต้องการศึกษาว่าค่าธรรมเนียมบริการอื่นที่ไม่ใช่ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี จะมีอิทธิพลทำให้ความเป็นอิสระของผู้สอบบัญชีลดลงหรือไม่ ตัวแปรที่สนใจศึกษา วัดโดยใช้ อัตราส่วนค่าธรรมเนียมบริการอื่นที่ไม่ใช่ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีต่อค่าธรรมเนียมที่จ่ายแก่ผู้สอบบัญชี ค่าธรรมเนียมทั้งหมดและค่าธรรมเนียมบริการอื่นที่ไม่ใช่ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี อีกทั้งตัวแปรควบคุมประกอบด้วย 13 ตัวแปร ได้แก่ ขนาดของบริษัท (Log of total assets) อายุของบริษัท (Natural logarithm of number of years since the company was listed on a stock exchange) Beta (The firm's beta estimated using a market model over the fiscal year) ผลตอบแทนของหุ้นของบริษัท อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อสินทรัพย์รวม การเปลี่ยนแปลงทางอำนาจทางการเงินที่เพิ่มขึ้น บริษัทมีผลขาดทุนกว่าปีก่อน อัตราส่วนการลงทุนในระยะสั้นและระยะยาวต่อสินทรัพย์รวม บริษัทมีการออกหุ้นหรือกู้ยืมในปีต่อมา ขนาดของสำนักงานสอบบัญชี อัตราส่วนกระแสเงินสดจากการดำเนินงานต่อสินทรัพย์รวม ระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชี (จำนวนวันตั้งแต่วันสิ้นงวดบัญชีจนถึงวันที่ประกาศงบการเงิน) และความน่าจะเป็นที่บริษัทจะล้มละลาย (Zmijewski's score, 1984)

ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย สหรัฐอเมริกาในปี 2001 จำนวน 1,158 บริษัท ประกอบด้วย บริษัทที่ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องจำนวน 96 บริษัทและบริษัทที่ไม่ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องจำนวน 1,062 บริษัท สถิติที่ใช้วิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก (Logistic regression) ผลจากการศึกษาพบว่า ค่าธรรมเนียมบริการอื่นที่ไม่ใช่ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี (Non-audit service fee) ไม่มีความสัมพันธ์กับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าค่าธรรมเนียมบริการอื่นที่ไม่ใช่ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี ไม่มีอิทธิพลทำให้ความเป็นอิสระของผู้สอบบัญชีลดลง และยังพบอีกว่าปัจจัยอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์อย่างมากกับการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง ประกอบด้วย ความน่าจะเป็นที่บริษัทจะล้มละลาย

ผลตอบแทนของหุ้นของบริษัท อัตราส่วนการลงทุนในระยะสั้นและระยะยาวต่อสินทรัพย์รวม บริษัทมีผลขาดทุนกว่าปีก่อน ขนาดของสำนักงานสอบบัญชี และระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชี

Raghunandan และ Rama (1995) ศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการนำมาตราฐานการสอบบัญชี การออกรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่อง (Statement on Auditing Standards (SAS) No. 59) ในปี 1988 เนื่องจากการออกรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนืองยังคงมีความขัดแย้งและเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับกฎข้อบังคับเพื่อการกำกับดูแล ดังนั้นเพื่อเพิ่มความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชี จึงควรมีหลักเกณฑ์ในการประเมินความเหมาะสมเกี่ยวกับการดำเนินงานต่อเนืองต่อบริษัทที่มีปัญหาทางการเงิน คือ SAS No. 59 ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทจดทะเบียนในสหรัฐอเมริกาโดยสุ่มตัวอย่างใน 2 ช่วงเวลา คือก่อนและหลังปีที่น่า SAS No. 59 มาใช้ ประกอบด้วยช่วงปี 1987-1988 และช่วงปี 1990-1991 ซึ่งสุ่มเลือกตัวอย่างที่บริษัทที่มีปัญหาทางการเงินแต่ไม่ประสบกับปัญหาการล้มละลายจำนวน 362 บริษัท ประกอบด้วยก่อนนำ SAS No. 59 มาใช้จำนวน 174 บริษัทและหลังจากนำ SAS No. 59 มาใช้จำนวน 188 บริษัท โดยบริษัทที่มีปัญหาทางการเงินจะต้องเข้าเงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่งดังนี้ คือ เงินทุนหมุนเวียนติดลบ กระแสเงินสดจากการดำเนินงานติดลบ หรือกำไรสุทธิติดลบ และยังพบว่า 22 เปอร์เซ็นต์ของตัวอย่างในช่วงก่อนนำ SAS No. 59 มาใช้ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนือง และ 35 เปอร์เซ็นต์ของตัวอย่างในช่วงหลังจากนำ SAS No. 59 มาใช้ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนือง ส่วนการสุ่มตัวอย่างที่มีปัญหาทางการเงินและประสบปัญหาการล้มละลายจำนวน 175 บริษัท สถิติที่ใช้วิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก (Logistic regression)

ผลจากการศึกษาพบว่า ผลจากการนำ SAS No. 59 มาใช้ มีผลทำให้มีความน่าจะเป็นสูงขึ้นในการออกรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนือง เพื่อเปิดเผยข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนืองและส่งสัญญาณเตือนแก่ผู้ใช้รายงานทางการเงินสำหรับบริษัทที่มีปัญหาทางการเงินทั้งที่ไม่ล้มละลายและก่อนที่บริษัทจะล้มละลายจริง และยังพบว่ามีปัจจัยอื่นที่มีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนืองประกอบด้วย 7 ปัจจัย ได้แก่ อัตราส่วนสินทรัพย์หมุนเวียนต่อหนี้สินหมุนเวียน สัดส่วนการเปลี่ยนแปลงของอัตราส่วนสินทรัพย์หมุนเวียนต่อหนี้สินหมุนเวียน ผลขาดทุนจากการดำเนินงานต่อเนืองตั้งแต่ปีก่อนและปีปัจจุบัน อัตราส่วนกระแสเงินสดจากการดำเนินการต่อหนี้สินรวม อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อสินทรัพย์รวม ขนาดของบริษัท และช่วงเวลาก่อน

หรือหลังการนำ SAS No. 59 มาใช้ อีกทั้งผู้วิจัยยังศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความล่าช้าของการล้มละลาย (The time between the date of the audit report and the of bankruptcy) และระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชี (The time from the fiscal year end to the date of the audit report) ซึ่งพบว่ามีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องเช่นกัน

Krishnan (1994) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีและการเปลี่ยนผู้สอบบัญชี ซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจในปัจจุบัน เช่น Chow และ Rice (1982) พบความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันระหว่างบริษัทที่มีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนผู้สอบบัญชีกับการได้รับการแสดงความเห็นต่องบการเงินแบบมีเงื่อนไข (Qualified opinion) ในปีก่อนที่จะมีการเปลี่ยนผู้สอบบัญชี อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะเปลี่ยนผู้สอบบัญชีแล้ว บริษัทก็ไม่ได้มีการแสดงความเห็นต่องบการเงินที่ดีขึ้น (Improved opinion) โดยในงานวิจัยชิ้นนี้ต้องการหาความเป็นไปได้เกี่ยวกับการเปลี่ยนผู้สอบบัญชื่อนั้นไม่ได้ถูกกระตุ้นจากการที่บริษัทได้รับการแสดงความเห็นต่องบการเงินแบบมีเงื่อนไข แต่ถูกกระตุ้นจากการตัดสินใจอย่างรอบคอบของผู้สอบบัญชีซึ่งอ้างอิงถึงจำนวนของรายการบัญชีและการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชี ความระมัดระวังและรอบคอบของผู้สอบบัญชีจะกระทบกับแนวโน้มที่จะแสดงความเห็นต่องบการเงินแบบมีเงื่อนไข

ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทจดทะเบียนในสหรัฐอเมริกาในปี 1986-1988 จำนวน 3,797 บริษัท โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มตัวอย่างตามการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีก่อนที่จะมีการเปลี่ยนผู้สอบบัญชี คือ 1) บริษัทที่ได้รับการแสดงความเห็นต่องบการเงินแบบไม่มีเงื่อนไข 2) บริษัทที่ได้รับการแสดงความเห็นต่องบการเงินแบบไม่มีเงื่อนไข แต่เพิ่มวรรคเน้นเพื่อเน้นข้อมูลและเหตุการณ์ใด ๆ 3) บริษัทที่ได้รับการแสดงความเห็นต่องบการเงินเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง และการศึกษาครั้งนี้มีการควบคุมสภาพแวดล้อมทางการเงินของบริษัท ตัวแปรเกี่ยวกับตลาดตามงานวิจัยของ Dopuch (1987) ประกอบด้วย 6 ตัวแปรได้แก่ ขนาดของสำนักงานสอบบัญชี อายุของบริษัท (จำนวนปีที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์) อุตสาหกรรม ขนาดของบริษัท (Log of assets) ผลการดำเนินงานขาดทุนหรือไม่ และอัตราส่วนหนี้สินรวมต่อสินทรัพย์รวม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์โพรบิต (Probit analysis) ผลจากการศึกษาพบว่ามูลค่าเริ่มต้นของการเปลี่ยนผู้สอบบัญชื่อน้อยกว่าอย่างมีนัยสำคัญ (More conservative) กว่าที่ไม่เปลี่ยนผู้สอบบัญชีความเห็นของผู้สอบบัญชีแบบที่เปลี่ยนแปลงไปมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนผู้สอบบัญชี และยังพบว่าอายุของบริษัทมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งไม่ตรงกับที่คาดการณ์ไว้

2.4.2 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการกำไรของบริษัทผ่านรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร (Discretionary accruals)

Geiger และ North (2006) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงผู้จัดการฝ่ายการเงิน (CFO) กับการเปลี่ยนแปลงของรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร เนื่องจากในปัจจุบันการหลอกลวงของงบการเงินในสหรัฐอเมริกาได้รับความสนใจเป็นอย่างมากถึงความจริงที่ว่าผู้จัดการฝ่ายการเงิน (CFO) มีอำนาจควบคุมอย่างมีสาระสำคัญต่อผลในงบการเงินของบริษัท ซึ่งผู้วิจัยต้องการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารว่าสอดคล้องกับการแต่งตั้งผู้จัดการฝ่ายการเงินคนใหม่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทจดทะเบียนในสหรัฐอเมริกาจำนวน 712 บริษัท ที่มีการแต่งตั้งผู้จัดการฝ่ายการเงินใหม่ ในระหว่างปี 1994-2000 และใช้ Cross-sectional Jones (1991) model ในการคำนวณหารายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร ผลจากการศึกษาพบว่า รายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารลดลงอย่างมีสาระสำคัญภายหลังจากมีการแต่งตั้งผู้จัดการฝ่ายการเงินใหม่ กล่าวคือเมื่อเปรียบเทียบระหว่างสองกลุ่มตัวอย่างคือ กลุ่มตัวอย่างบริษัทที่มีการแต่งตั้งผู้จัดการฝ่ายการเงินใหม่กับกลุ่มตัวอย่างบริษัทที่ไม่มีการแต่งตั้งผู้จัดการฝ่ายการเงินใหม่ พบว่ากลุ่มตัวอย่างบริษัทที่มีการแต่งตั้งผู้จัดการฝ่ายการเงินใหม่มี รายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารลดลงอย่างมีสาระสำคัญมากกว่ากลุ่มตัวอย่างบริษัทที่ไม่มีการแต่งตั้งผู้จัดการฝ่ายการเงินใหม่ อีกทั้งผลจากการศึกษายังพบอีกว่าบริษัทที่มีการแต่งตั้งผู้จัดการฝ่ายการเงินใหม่จากภายนอกจะมีรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารลดลงอย่างมีสาระสำคัญมากกว่าบริษัทที่มีการแต่งตั้งผู้จัดการฝ่ายการเงินใหม่จากภายในบริษัท นั้นแสดงให้เห็นว่าความเป็นอิสระของผู้จัดการฝ่ายการเงินในการปกครองและมีอำนาจมีความสำคัญอยู่เหนือผลในรายงานทางการเงิน

Lobo และ Zhou (2006) ต้องการศึกษาดังความระมัดระวังในการรายงานทางการเงินมีเพิ่มขึ้นหรือไม่ ภายหลังจากการนำ Sarbanes-Oxley Act (SOX) มาบังคับใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี 2002 เพื่อให้การปกป้องแก่นักลงทุน ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ข้อมูลในช่วงเวลาก่อน 2 ปีและภายหลัง 2 ปีจากการนำ SOX มาใช้ ประกอบด้วยตัวอย่างจำนวน 14,396 บริษัท โดยแบ่งเป็นตัวอย่างก่อนนำ SOX มาใช้ 2 ปี จำนวน 7,198 บริษัทและ ตัวอย่างภายหลังนำ SOX มาใช้ 2 ปี จำนวน 7,198 บริษัทเช่นกัน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ใช้ Cross-sectional modified Jones model ในการคำนวณหารายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร ผลจากการศึกษาพบว่า รายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารลดลงอย่างมีสาระสำคัญภายหลังจากการนำ SOX

มาบังคับใช้ แสดงให้เห็นว่าภายหลังจากการนำ SOX มาบังคับใช้นั้น ก่อให้เกิดพฤติกรรมในการจัดทำรายงานทางการเงินที่ดี ซึ่ง SOX มีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องนักลงทุนในการได้รับการเปิดเผยข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้จากบริษัท และฟื้นฟูความเชื่อมั่นของนักลงทุน โดยคณะกรรมการกำกับตลาดหลักทรัพย์ (SEC) ต้องการให้ CEO และ CFO ให้การรับรองความถูกต้องและสมบูรณ์ของรายงานทางการเงิน โดยมีการกำหนดบทลงโทษแก่ CEO และ CFO หากมีการจัดทำรายงานทางการเงินผิดพลาดหรือไม่ถูกต้อง ซึ่งช่วยกระตุ้นเตือนให้ผู้บริหารมีความระมัดระวังในการจัดการกำไรที่เกินจริงและการจัดทำรายงานทางการเงินที่ถูกต้อง

Myers, Myers และ Omer (2003) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอบบัญชีกับลูกค้ากับคุณภาพกำไร ในกรณีการหมุนเวียนผู้สอบบัญชีตามคำสั่ง ซึ่งสิ่งจูงใจในการศึกษา คือ ข้อบังคับในการหมุนเปลี่ยนผู้สอบบัญชี (Mandatory auditor rotation) ซึ่งการเป็นผู้สอบบัญชี (Tenure) เป็นระยะเวลาสั้น จะทำให้คุณภาพกำไรลดลง เช่น เกิดการตกแต่งผลการดำเนินงานได้ง่ายและมากขึ้น ในงานวิจัยครั้งนี้วัดคุณภาพกำไรโดยใช้ค่าสัมบูรณ์ของรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้บริหารซึ่งคำนวณด้วยตัวแบบ Cross-sectional Jones model (Absolute Jones model abnormal accruals) และรายการคงค้าง ณ ปัจจุบัน (Absolute current accruals) ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ข้อมูลจากตัวอย่างจำนวน 42,302 บริษัท ในระหว่างปี 1988-2001 ในประเทศสหรัฐอเมริกา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์สมการถดถอย ในการทดสอบสมมติฐาน อีกทั้งมีตัวแปรควบคุมประกอบด้วย 7 ตัวแปร ได้แก่ อายุของบริษัท ขนาดของบริษัท การเจริญเติบโตของบริษัท กระแสเงินสด ชนิดของผู้สอบบัญชี (Big N กับ Non-Big N) อุตสาหกรรม และปี

ผลจากการศึกษาพบว่า ระยะเวลาในการเป็นผู้สอบบัญชีของบริษัทมีความสัมพันธ์กับคุณภาพกำไรของลูกค้า กล่าวคือหากความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอบบัญชีกับลูกค้ามีระยะเวลานาน จะส่งผลให้คุณภาพกำไรลดลง ซึ่งในสภาพแวดล้อมที่เป็นปัจจุบัน ระยะเวลาในการเปลี่ยนผู้สอบบัญชีที่ยาวนาน โดยเฉลี่ยผลของการเปลี่ยนผู้สอบบัญชีเป็นข้อจำกัดที่ดีในการตัดสินใจที่เกินขอบเขตในการรายงานผลการดำเนินงานทางการเงิน และผู้วิจัยยังวินิจฉัยอีกว่า คุณภาพกำไรนำไปสู่การอ้างอิงเกี่ยวกับคุณภาพงานสอบบัญชี กล่าวคือ เมื่อคุณภาพงานสอบบัญชีสูง ผู้สอบบัญชีจะสามารถจำกัดขอบเขตทางเลือกปฏิบัติทางบัญชี ซึ่งผู้บริหารจะต้องแสดงในฐานะการเงินของบริษัท ซึ่งในทางตรงกันข้ามหากคุณภาพงานสอบบัญชีต่ำ สามารถตั้งสมมติฐานได้ว่าผู้สอบบัญชีไม่สามารถจำกัดขอบเขตทางเลือกปฏิบัติทางบัญชี ทำให้ผู้บริหารสามารถตกแต่งกำไรภายใต้หลักการบัญชีที่ยอมรับ (GAAP) ซึ่งผลจากการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ Dunhum

(2002) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า การมีคำสั่งให้มีการหมุนเปลี่ยนผู้สอบบัญชีเป็นสิ่งที่ดี เพราะคุณภาพกำไรต่ำมีความสัมพันธ์กับระยะเวลา (Tenure) ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาตามมา คือทำให้นักลงทุนจะเข้าใจผิดในงบการเงิน และเกิดความไม่เท่าเทียมกันในการได้รับข้อมูลทางการเงิน แต่ก็มีผู้เชี่ยวชาญทางบัญชีแย้งว่าการมีคำสั่งให้มีการหมุนเปลี่ยนผู้สอบบัญชีมากขึ้น ทำให้เกิดต้นทุนในการเปลี่ยนผู้สอบบัญชี ความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับข้อผิดพลาดในการตรวจสอบบัญชี เพราะในปีแรกของการเริ่มตรวจสอบบัญชี ผู้สอบบัญชีจะเชื่อในการประมาณการและแสดงมูลค่าของบริษัท แต่หากนานไปผู้สอบบัญชีจะมีความเชี่ยวชาญมากขึ้นในบริษัท ช่วยให้เข้าใจในธุรกิจและพิจารณาลดความเชื่อถือในการประมาณการต่าง ๆ ของบริษัทน้อยลง

Kanoporn (2000) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการกำไรของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในช่วงการเสนอขายหุ้นสามัญแก่สาธารณชนเป็นครั้งแรก (Initial Public Offerings : IPO) ในระหว่างปี 1991-1995 มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 47 บริษัท มีวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งคือ ผู้บริหารในประเทศไทยจะทำการจัดการกำไรเพื่อให้รายงานทางการเงินแสดงผลกำไรในปีก่อนที่จะมีการเสนอขายหุ้นสามัญแก่สาธารณชนเป็นครั้งแรก ข้อที่สอง ผลประกอบการของกิจการหลังจากปีที่ทำการเสนอขายหุ้นสามัญแล้วเทียบกับตลาด ผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารจะทำการจัดการกำไรในช่วง 2 ปีก่อนและปีที่ทำการเสนอขายหุ้นสามัญแก่สาธารณชนเป็นครั้งแรก สำหรับ 2 ปีหลังจากการเสนอขายหุ้นสามัญแก่สาธารณชนเป็นครั้งแรก พบว่าผลตอบแทนของหุ้นไม่แตกต่างจากตลาด

2.4.3 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับตัวแบบสมการในการวัดรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร (Discretionary Accruals)

2.4.3.1 ตัวแบบสมการรายการคงค้างทั้งหมด (Total Accruals)

Belkaoui (2004) ได้อธิบายถึงการคำนวณรายการคงค้างทั้งหมด 2 แบบ คือ ตามแนวคิดกระแสเงินสด (Cash flow approach) และแนวคิดงบดุล (Balance sheet approach)

ตัวแบบสมการตามแนวคิดกระแสเงินสด (Cash flow approach)

$$\text{Total accruals} = \text{Reported net income} - \text{Cash flows from operations} \quad (1)$$

ตัวแบบสมการตามแนวคิดงบดุล (Balance sheet approach)

$$\text{Total accruals} = \text{Non discretionary accruals} + \text{Discretionary accruals} \quad (2)$$

โดยคำนวณรายการคงค้างทั้งหมด จาก

$$TA_t = \Delta CA_t - \Delta Cash_t - \Delta CL_t + \Delta DCL_t - DEP_t \quad (3)$$

โดย

TA_t = รายการคงค้างทั้งหมดของกิจการ

ΔCA_t = การเปลี่ยนแปลงในสินทรัพย์หมุนเวียน

$\Delta Cash_t$ = การเปลี่ยนแปลงในกระแสเงินสดและรายการเทียบเท่าเงินสด

ΔCL_t = การเปลี่ยนแปลงในหนี้สินหมุนเวียน

ΔDCL_t = การเปลี่ยนแปลงในหนี้สินระยะยาวที่ครบกำหนดชำระภายใน 1 ปี

DEP_t = ค่าเสื่อมราคาและค่าตัดจำหน่าย

และ

$$TA_t = NI - CFO \quad (4)$$

โดย

NI = กำไรก่อนรายการพิเศษ

CFO = กระแสเงินสดจากการดำเนินงาน

จากการคำนวณรายการคงค้างทั้งหมด จากสมการที่ (3) นั้นเป็นรายการคงค้างทั้งหมดที่อาศัยหลัก Balance sheet approach ซึ่งหลักดังกล่าวเป็นมุมมองที่มุ่งเน้นสินทรัพย์และหนี้สินหรือมุ่งเน้นการจัดการทำงานบุคคลเป็นหลัก (สมศักดิ์ และ วรนุช: 2544) โดยภายใต้มุมมอง Balance sheet approach นี้จะมุ่งเน้นความพยายามในการรายงานมูลค่าของสินทรัพย์และหนี้สินเป็นเป้าหมายหลักและมุมมองผลกำไรขาดทุนเป็นเพียงผลพลอยได้จากการจัดทำบัญชี โดยภายใต้แนวคิดนี้รายได้และค่าใช้จ่ายเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของสินทรัพย์สุทธิที่กิจการทำมาทำได้ในรอบบัญชีหนึ่งๆ

จากสมการที่ (4) คำนวณรายการคงค้างทั้งหมดจาก กำไรสุทธิจากการดำเนินงานหักกระแสเงินสดจากการดำเนินงาน โดยกระแสเงินสดจากการดำเนินงาน จะแสดงถึงความสามารถในการดำเนินงานของกิจการในการก่อให้เกิดกระแสเงินสดที่เพียงพอ เพื่อที่จ่ายชำระเงินกู้ยืม เพื่อการดำเนินงานของกิจการ เพื่อจ่ายเงินปันผลและเพื่อการลงทุนใหม่ๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาการจัดการหาเงินจากแหล่งภายนอก (เมธากุล: 2544)

จากงานวิจัยของ Hribar และ Collins (2002) ที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการประมาณรายการคงค้างระหว่างการใช้แนวคิดบุคคล (Balance sheet approach) และแนวคิดกระแสเงินสด

(Cash flow approach) พบว่าการใช้แนวคิดงบดุล (Balance sheet approach) ในการประมาณรายการคงค้างนั้นจะมีความผิดพลาดสูง หากกิจการมีการควบรวมกิจการ การซื้อกิจการ การเปลี่ยนแปลงทางการบัญชี การเปลี่ยนแปลงของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และการยกเลิกการดำเนินงานหรือการลงทุนต่าง ๆ เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าความผิดพลาดในการประมาณรายการคงค้างด้วยวิธี Balance sheet approach ทำให้ผลการวิเคราะห์ความถดถอยที่ใช้ในการคำนวณรายการคงค้างจากการดำเนินงานและรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารไม่ถูกต้อง และพบว่าในกรณีที่ไม่เกิดเหตุการณ์การควบรวมกิจการ การซื้อกิจการ การเปลี่ยนแปลงทางการบัญชี การเปลี่ยนแปลงของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และการยกเลิกการดำเนินงานหรือการลงทุนต่าง ๆ ทำให้ผลของความผิดพลาดในการประมาณรายการคงค้างด้วยวิธี Balance sheet approach ลดลง

จากการทบทวนวรรณกรรมสามารถสรุปได้ว่าการคำนวณรายการคงค้างทั้งหมดเพื่อใช้ในการคำนวณรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารนั้น มี 2 แนวคิด คือ การคำนวณรายการคงค้างทั้งหมดโดยใช้แนวคิดงบดุล (Balance sheet approach) และแนวคิดกระแสเงินสด (Cash flow approach) แต่จากงานวิจัยของ Hribar และ Collins (2002) ซึ่งพบว่าการใช้แนวคิดงบดุล (Balance sheet approach) ในการประมาณการรายการคงค้างนั้นจะมีความผิดพลาดสูง และทำให้ผลการวิเคราะห์ความถดถอยที่ใช้ในการคำนวณรายการคงค้างจากการดำเนินงานและรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารไม่ถูกต้อง งานวิจัยฉบับนี้จึงเลือกใช้การคำนวณรายการคงค้างทั้งหมดโดยใช้แนวคิดกระแสเงินสด (Cash flow approach) เพื่อลดความผิดพลาดในการประมาณรายการคงค้าง

2.4.3.2 ตัวแบบสมการรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร (Discretionary accruals)

ตัวแบบสมการรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร มีหลายตัวแบบสมการด้วยกัน เช่น Healy model, DeAngelo model, Industry model, Jones model และ Modified Jones model โดยแต่ละตัวแบบจะมีความแตกต่างของการใช้ข้อมูลและมีข้อสมมติในการวัดรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารที่แตกต่างกัน จึงส่งผลให้ผลของการวัดรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารของแต่ละวิธีอาจมีประสิทธิภาพและข้อผิดพลาดที่ต่างกันอย่าง

Belkaoui (2004) ได้อธิบายถึงตัวแบบสมการรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร ไว้หลายตัวแบบสมการด้วยกัน รวมทั้งได้อธิบายถึงตัวแบบ The modified Jones model ซึ่งใช้ในการศึกษานี้ ดังนี้

The modified Jones model เป็นการพัฒนาตัวแบบของ Jones ในส่วนของการวัดรายการคงค้างจากการดำเนินธุรกิจ (Nondiscretionary accruals) เนื่องจากอาจเกิดความผิดพลาดในการวัดรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร (Discretionary accruals) ได้ ในกรณีที่มีรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารอยู่ในรายได้ของกิจการด้วย

$$NDA_t = \alpha_1 (1 / A_{t-1}) + \alpha_2 [(\Delta REV_t - \Delta REC_t) / A_{t-1}] + \alpha_3 (PPE_t / A_{t-1})$$

ΔREC_t = ลูกหนี้การค้าสุทธิในปี t หักด้วยลูกหนี้การค้าสุทธิ ณ ปีที่ t-1

การประมาณ α_1 , α_2 , และ α_3 และรายการคงค้างจากการดำเนินธุรกิจ (Nondiscretionary accruals) ตามการประมาณตามช่วงระยะเวลา ซึ่งมาจาก Original Jones model คือ

$$TA_t / A_{t-1} = \alpha_1 (1 / A_{t-1}) + \alpha_2 (\Delta REV_t / A_{t-1}) + \alpha_3 (PPE_t / A_{t-1}) + \varepsilon_t$$

การประมาณของ α_1 , α_2 , และ α_3 ได้มาจากการวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงพหุ

$$TA_t = \text{รายการคงค้างทั้งหมดในปีที่ } t$$

The original Jones model มองว่ารายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารไม่ได้ครอบคลุมถึงรายได้ในการประมาณตามช่วงระยะเวลานั้น แต่ The modified Jones model ได้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในการขายเงินเชื่อในแต่ละช่วงเวลา คือสาเหตุในการจัดการกำไร ซึ่งสามารถทำได้ง่ายโดยการใส่รายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร ในการจัดการเกี่ยวกับการรับรู้รายได้ในส่วนของการขายเงินเชื่อมากกว่าการใช้รายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารในการจัดการกำไรผ่านการรับรู้รายได้ที่เป็นการขายแบบเงินสด

Guay, Kothari และ Watts (1996) ศึกษาตัวแบบที่ใช้ในการวัดรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร (Discretionary accruals) แสดงการบริหารรายการคงค้างของกิจการประกอบด้วย 5 ตัวแบบด้วยกัน ได้แก่ Healy (1985); DeAngelo (1986); Jones (1991); Jones as modified in Dechow, Sloan and Sweeney (1995) และ The industry model propose by Dechow and Sloan (1991) ซึ่งเหมือนกับการวิเคราะห์ตัวแบบการวัดรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารของ Dechow, Sloan and Sweeney (1995) ซึ่งให้ผลสรุปว่า The modified Jones model เป็นตัวแบบที่ดีที่สุดในการตรวจสอบการจัดการกำไร

สำหรับงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยระบุมมติเกี่ยวกับการใช้ดุลยพินิจในการบริหาร 3 ข้อ ประกอบด้วย 1) สมมติฐานการวัดประสิทธิภาพของกิจการ (Performance measure hypothesis) ซึ่งรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร จะก่อให้เกิดกระแสเงินสดในอนาคตที่จะสร้างความน่าเชื่อถือและเหมาะสมแก่เวลาในการวัดประสิทธิภาพของกิจการ เช่น มีผลกำไรมากกว่ากระแสเงินสด 2) สมมติฐานในโอกาสในการจัดการรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร (Opportunistic accrual management hypothesis) การจัดการกำไรโดยผ่านรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหาร เพื่อจะซ่อนผลการดำเนินงานที่แย่ ๆ หรือเลื่อนการรับรู้กำไรในปัจจุบันบางส่วนไปในปีถัด ๆ ไป และ 3) สมมติฐานเกี่ยวกับความผิดพลาด (Noise hypothesis) ผู้วิจัยมักสันนิษฐานว่ารายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารนั้นจะทำให้เกิดความผิดพลาดในการรายงานผลกำไรของกิจการ ในการวิเคราะห์นี้ผู้วิจัยมักให้สมมติฐานว่ารายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารจะแสดงในผลการดำเนินงานตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ข้อมูลจากตัวอย่างจำนวน 31,372 บริษัท ในระหว่างปี 1962-1994 ในประเทศสหรัฐอเมริกา มาประเมินตัวแบบทั้ง 5 ตัวแบบ ผลจากการศึกษาพบว่า มีเพียงตัวแบบ Jones และ Modified Jones เท่านั้นที่สามารถประมาณรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้บริหารได้อย่างน่าเชื่อถือ

2.4.4 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับรายงานของผู้สอบบัญชีกับอายุของบริษัท

Knechel และ Vanstraelen (2004) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาการเป็นผู้สอบบัญชีของบริษัทและอายุของบริษัทกับคุณภาพของงานสอบบัญชี ซึ่งวัดจากการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง และมีสมมติฐานในการวิจัยประกอบด้วย 1) ระยะเวลาความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอบบัญชีและบริษัทเป็นเวลานาน ๆ นั้น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างผู้สอบบัญชีกับผู้บริหารของของบริษัท ทำให้ขาดความเป็นอิสระ

ขาดความเป็นกลางในการใช้วิจารณ์งานในการสังเกตและสงสัยเยี่ยงผู้ประกอบวิชาชีพ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพงานสอบบัญชีและในการแสดงความคิดเห็นของผู้สอบบัญชีเพื่อส่งสัญญาณเตือนเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานของบริษัทแก่ผู้ใช้งบการเงิน ทำให้มีความน่าจะเป็นน้อยที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง 2) บริษัทที่มีอายุในการดำเนินงานน้อยย่อมขาดความพร้อม ขาดประสบการณ์ในการบริหารงานและขาดความมั่นคงในการดำเนินงาน จึงมีความน่าจะเป็นว่าบริษัทที่มีอายุในการดำเนินงานน้อยจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง

ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทในประเทศเบลเยียมที่มีปัญหาทางการเงินทั้งหมด 688 บริษัท โดยแบ่งเป็นบริษัทที่มีปัญหาทางการเงินและประสบปัญหาการล้มละลายจำนวน 344 บริษัท และบริษัทที่มีปัญหาทางการเงินแต่ไม่ประสบปัญหาการล้มละลายจำนวน 344 บริษัท สถิติที่ใช้วิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก (Logistic regression) ผลจากการศึกษาพบว่า ระยะเวลาการเป็นผู้สอบบัญชีของบริษัทและอายุของบริษัทมีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่กิจการจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องในทิศทางตรงกันข้าม ซึ่งตรงกับสมมติฐานของนักวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น และพบว่าอัตราส่วนทางการเงินที่มีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง ประกอบด้วย อัตราส่วนสินทรัพย์หมุนเวียนเร็วต่อหนี้สินหมุนเวียน อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนกำไรสะสมต่อสินทรัพย์รวม และอัตราส่วนกำไรสุทธิต่อสินทรัพย์รวม

2.4.5 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับรายงานของผู้สอบบัญชีกับระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชี

Bahram (2002) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาการเสนอรายงานทางการเงินและการแสดงความคิดเห็นของผู้สอบบัญชี โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ของประเทศฝรั่งเศสตั้งแต่ปี 1986 - 1995 ผลจากการศึกษาพบว่า บริษัทที่ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้บริษัทดังกล่าวนำเสนอรายงานทางการเงินออกสู่สาธารณะช้ากว่าบริษัทที่ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีแบบไม่มีเงื่อนไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทที่ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีแบบไม่แสดงความคิดเห็นจะเสนอรายงานทางการเงินช้าที่สุด เนื่องจากงบการเงินต้องผ่านการตรวจสอบโดยผู้สอบบัญชีที่ต้องใช้ระยะเวลาในการตรวจสอบงบการเงินเพื่อให้สามารถแสดงได้อย่างสมเหตุสมผล อีกทั้งหากผู้สอบบัญชีตัดสินใจที่จะออกรายงาน

ของผู้สอบบัญชีในแบบที่เปลี่ยนแปลงไป จะต้องสรุปและชี้แจงเหตุผลให้กับผู้สอบบัญชีที่มีตำแหน่งสูงกว่ารับทราบถึงปัญหาที่ตรวจพบ รวมถึงผู้สอบบัญชีต้องเจรจากับลูกค้าให้ทราบถึงเหตุผลในการออกรายงานในแบบที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้เกิดความล่าช้าในการออกรายงานของผู้สอบบัญชี

Whittred และ Zimmer (1984) ศึกษาความแตกต่างระหว่างการออกรายงานทางการเงินที่ล่าช้าระหว่างบริษัทที่มีผลการดำเนินงานที่ดีกับบริษัทที่มีปัญหาด้านสถานะภาพทางการเงิน ซึ่งพบว่าบริษัทที่มีปัญหาทางการเงินมักจะได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีช้ากว่าปกติและทำให้ส่งรายงานทางการเงินล่าช้าตามไปด้วย

Leventis, Weetman และ Caramanis (2005) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชีในตลาดหลักทรัพย์เอเธนส์ในปี 2000 ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างจำนวน 171 บริษัท ผลจากการศึกษาพบว่า ชนิดของผู้สอบบัญชี ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี จำนวนข้อสังเกตในรายงานของผู้สอบบัญชี รายการพิเศษ การแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาความไม่แน่นอนของกิจการ มีความสัมพันธ์อย่างมีสาระสำคัญกับระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชี

Ahmad และ Kamarudin (2003) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชีในตลาดหลักทรัพย์ของประเทศมาเลเซียในปี 1996 – 2000 ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 บริษัท ผลจากการศึกษาพบว่า บริษัทที่ไม่ได้อยู่กลุ่มธุรกิจการเงิน การได้รับรายงานในแบบที่เปลี่ยนแปลงไป งบการเงินที่ไม่มีรอบระยะเวลาบัญชีสิ้นสุดวันที่ 31 ธันวาคม สำนักงานบัญชีขนาดเล็ก (Non-Big 5) ผลขาดทุน และสถานะปัญหาทางการเงิน มีความสัมพันธ์อย่างมีสาระสำคัญกับระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชี คือทำให้ระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชีมากขึ้น

จากการทบทวนงานวิจัยข้างต้นนี้พบว่า บริษัทจะมีระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชีมาก ทั้งในกรณีหากบริษัทขาดความมั่นคง มีปัญหาทางการเงิน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของบริษัทซึ่งผู้สอบบัญชีต้องให้ความระมัดระวังและรับผิดชอบต่อการแสดงความเห็นเกี่ยวกับผลกระทบของข้อมูลและเหตุการณ์ดังกล่าว เพื่อส่งสัญญาณเตือนล่วงหน้าเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการ

2.4.6 อัตราส่วนทางการเงิน (Financial Ratios)

Mutchler (1985) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตราส่วนทางการเงินกับรายงานผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทจดทะเบียนในประเทศสหรัฐอเมริกา และอยู่ในอุตสาหกรรมการผลิต ประกอบด้วย บริษัทที่ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องจำนวน 119 บริษัท และบริษัทที่มีปัญหาทางการเงินเหมือนกัน แต่ไม่ได้รับรายงานของผู้สอบบัญชีในปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องจำนวน 119 บริษัท เช่นกัน ในปี 1981-1982 อัตราส่วนทางการเงินที่ใช้ในการศึกษาจำนวน 6 อัตราส่วน ประกอบด้วย อัตราส่วนกระแสเงินสดจากการดำเนินงานต่อหนี้สินรวม อัตราส่วนสินทรัพย์หมุนเวียนต่อหนี้สินหมุนเวียน อัตราส่วนสินทรัพย์สุทธิต่อหนี้สินรวม อัตราส่วนหนี้สินระยะยาวต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อสินทรัพย์รวม และกำไรสุทธิก่อนภาษีต่อยอดขายสุทธิ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ การวิเคราะห์จำแนก (Discriminant analysis) ผลจากการศึกษาพบว่า อัตราส่วนทางการเงินดังกล่าวข้างต้นทั้ง 6 อัตราส่วนและรายงานของผู้สอบบัญชีในปีก่อนมีผลต่อการตัดสินใจการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีในปีปัจจุบันและให้ความแม่นยำในการพยากรณ์การแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีในระดับสูง

Hopwood, Mckeown และ Mutchler (1994) ศึกษาความสามารถของอัตราส่วนทางการเงินในการคาดการณ์การล้มละลายของบริษัท ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ข้อมูลจากการสำรวจบริษัทจดทะเบียนในประเทศสหรัฐอเมริกาของ The wall street journal index ในปี 1974-1985 ประกอบด้วยตัวอย่างบริษัทที่ประสบกับปัญหาการล้มละลายจำนวน 134 บริษัท และตัวอย่างบริษัทที่ไม่ประสบกับปัญหาการล้มละลายจำนวน 134 บริษัทเช่นกัน ผลจากการศึกษาพบว่า อัตราส่วนทางการเงินที่มีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะประสบปัญหาการล้มละลาย ประกอบด้วย อัตราส่วนกำไรสุทธิต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนสินทรัพย์หมุนเวียนต่อหนี้สินหมุนเวียน และอัตราส่วนหนี้สินระยะยาวต่อสินทรัพย์รวม

Ohlson (1980) ศึกษาความสามารถของอัตราส่วนทางการเงินในการคาดการณ์การล้มละลายของบริษัท ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บริษัทในปี 1970-1979 จำนวน 2,163 บริษัท ประกอบด้วย กลุ่มตัวอย่างบริษัทที่ประสบปัญหาการล้มละลายจำนวน 105 บริษัท และกลุ่มตัวอย่างบริษัทที่ไม่ประสบปัญหาการล้มละลายจำนวน 2,058 บริษัท สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ Conditional logit analysis ผลจากการศึกษาพบว่า อัตราส่วนทางการเงินและปัจจัยอื่นที่มี

ความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นที่บริษัทจะประสบปัญหาการล้มละลาย ประกอบด้วย ขนาดของ บริษัท อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนกำไรสุทธิต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนเงินทุน จากการดำเนินงานต่อหนี้สินรวม อัตราส่วนเงินทุนหมุนเวียนต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนสินทรัพย์ หมุนเวียนต่อหนี้สินหมุนเวียน การขาดทุนติดต่อกัน 2 ปี และการเปลี่ยนแปลงของกำไรสุทธิ และ ให้ความแม่นยำในการพยากรณ์การล้มละลายของบริษัทในระดับสูง

Altman (1968) ศึกษาการพยากรณ์การล้มละลายของกิจการ โดยวิเคราะห์อัตราส่วนทาง การเงินจำนวน 22 อัตราส่วน ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ข้อมูลบริษัทในหมวดการผลิตที่ ล้มละลายจำนวน 33 บริษัท และบริษัทที่ไม่ล้มละลายจำนวน 33 บริษัทเช่นกัน โดยอาศัยการจับคู่ (Match-paired sample) ด้วยอุตสาหกรรม ขนาดของบริษัท ในระหว่างปี 1946-1965 ผลจาก การศึกษาพบว่า อัตราส่วนที่มีความสำคัญกับการพยากรณ์การล้มละลายจำนวน 5 อัตราส่วน ได้แก่ อัตราส่วนเงินทุนหมุนเวียนต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนกำไรสะสมต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วน กำไรก่อนดอกเบี้ยจ่ายและภาษีต่อสินทรัพย์รวม อัตราส่วนมูลค่าตลาดของหุ้นต่อหนี้สินรวม และ อัตราส่วนยอดขายสุทธิต่อสินทรัพย์รวม จากนั้นได้ทำการทดสอบความแม่นยำในการพยากรณ์ ของตัวแบบที่ได้ ซึ่งพบว่า มีเปอร์เซ็นต์ความแม่นยำถึงร้อยละ 95

กล่าวโดยสรุป จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับศึกษาค้นคว้า พบว่า การจัดการกำไร อายุของบริษัท และระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชีมีความสัมพันธ์กับรายงานของ ผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ กล่าวคือ ถึงแม้ว่าผลของการวิจัยจะแสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นมีความสัมพันธ์กับ รายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง แต่ในด้านทิศทางของความสัมพันธ์ ก็ยังต้องขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตามการทดสอบว่าตัวแปรเหล่านี้มี ความสัมพันธ์กับรายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่องหรือไม่ ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นหลักที่ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะค้นหาคำตอบ เนื่องจากยังไม่มีหลักฐานเป็นที่ประจักษ์ ในกรณีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ตาราง 2.1 สรุปแหล่งที่มาของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปร	ตัวแบบที่ใช้	ผู้วิจัย
ตัวแปรตาม		
OPINION	รายงานของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานต่อเนื่อง	Chen และ Church (1992) Carcello และ Neal (2000) Behn, Kaplan และ Krumwiede (2001) Defond, Raghunandan และ Subramanyam (2002) Knechel และ Vanstraelen (2004)
ตัวแปรอิสระ : ตัวแปรอธิบาย		
IDACC I	การจัดการกำไรผ่านรายการคงค้างที่ขึ้นอยู่ กับดุลยพินิจของผู้บริหาร วัดโดย ค่าสัมบูรณ์ของรายการคงค้างที่ ขึ้นอยู่กับการดุลยพินิจของผู้บริหาร วัดโดย Cross-sectional modified Jones model $NDA_t = \alpha_1 (1 / A_{t-1}) + \alpha_2 [(\Delta REV_t - \Delta REC_t) / A_{t-1}] + \alpha_3 (PPE_t / A_{t-1})$	Bartov, Gul และ Tsui (2001) Butler, Leone และ Willenborg (2004)
AGE	อายุของบริษัท วัดโดย ลอการิทึมธรรมชาติของจำนวนปีที่ บริษัทเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ แห่งประเทศไทย (Natural log of number of years since the company was listed on a stock exchange)	Defond, Raghunandan และ Subramanyam (2002) Knechel และ Vanstraelen (2004) Krishnan (1994) Chen, Chen และ Su (2001)

ตัวแปร	ตัวแบบที่ใช้	ผู้วิจัย
ตัวแปรอิสระ : ตัวแปรอธิบาย		
ARLAG	ระยะเวลาในการออกรายงานของผู้สอบบัญชี วัดโดย จำนวนวันตั้งแต่วันสิ้นรอบระยะเวลาบัญชีจนถึงวันที่ในรายงานของผู้สอบบัญชี	Defond, Raghunandan และ Subramanyam (2002) Chen, Chen และ Su (2001) Raghunandan และ Rama (1995) Bahram (2002) Whittred และ Zimmer (1984) Leventis, Weetman และ Caramanis (2005) Ahmad และ Kamarudin (2003)
ตัวแปรอิสระ : ตัวแปรควบคุม		
NITA	อัตราส่วนกำไรสุทธิต่อสินทรัพย์รวม	Knechel และ Vanstraelen (2004) Hopwood, Mckeown และ Mutchler (1994) Ohlson (1980)
WCTA	อัตราส่วนเงินทุนหมุนเวียนต่อสินทรัพย์รวม	Altman(1968) Ohlson (1980)

ตัวแปร	ตัวแบบที่ใช้	ผู้วิจัย
ตัวแปรอิสระ : ตัวแปรควบคุม		
LTDTA	อัตราส่วนหนี้สินระยะยาวต่อสินทรัพย์รวม	Hopwood, Mckeown และ Mutchler (1994) Mutchler (1985) Bartov, Gul และ Tsui (2001) Chen และ Church (1992) Behn, Kaplan และ Krumwiede (2001) Butler, Leone และ Willenborg (2004)
CFOTL	อัตราส่วนกระแสเงินสดจากการดำเนินงานต่อหนี้สินรวม	Chen และ Church (1992) Behn, Kaplan และ Krumwiede (2001) Mutchler (1985) Raghunandan และ Rama (1995)
EBIT_IEXP	อัตราส่วนความสามารถในการชำระดอกเบี้ย	อาชวินทร์ (2547)
DEFAULT	ปัญหาทางการเงิน	Chen และ Church (1992) Carcello และ Neal (2000) Behn, Kaplan และ Krumwiede (2001)
SIZE	ขนาดของบริษัท วัดโดย ลอการิทึมของสินทรัพย์รวม (Log of total assets)	Bartov, Gul และ Tsui (2001) Defond, Raghunandan และ Subramanyam (2002) Ohlson (1980)